

FERENC PÁPA
DESIDERIO DESIDERAVI

PÁPAI MEGNYILATKOZÁSOK

60

Sorozatszerkesztő
DIÓS ISTVÁN

FERENC PÁPA

DESIDERIO DESIDERAVI

KEZDETŰ APOSTOLI LEVELE

A PÜSPÖKÖKNEK, PAPOKNAK, DIAKÓNUSOKNAK,
A MEGSZENTELT SZEMÉLYEKNEK
ÉS A VILÁGI HÍVŐKNEK

ISTEN NÉPÉNEK LITURGIKUS KÉPZÉSÉRŐL

Melléklet

Ferenc pápa *Traditionis custodes* kezdetű motu proprioja
és annak kísérőlevele

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
az Apostoli Szentszék Könyvkiadója
Budapest 2023

A fordítás alapjául szolgáló kiadások

Papa Francesco:

Desiderio desideravi.

*Lettera apostolica sulla formazione liturgica del popolo di Dio
con il Motu proprio Traditionis custodes,*

Libreria Editrice Vaticana – San Paolo,
Città del Vaticano – Cinisello Balsamo, 2022.

*Lettera del Santo Padre Francesco ai vescovi di tutto il mondo
per presentare il motu proprio «Traditionis custodes»*

sull'uso della liturgia romana anteriore alla riforma del 1970,
L'Osservatore Romano, 16 luglio 2021, pag. 2–3.

Fordította

TŐZSÉR ENDRE SP

A fordítást ellenőrizte

BOGNÁR ISTVÁN

© Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2022

Hungarian translation © Tőzsér Endre, 2023

Hungarian edition © Szent István Társulat, Budapest, 2023

© Magyar Katolikus Püspöki Konferencia, 2023

ISSN 1788-8948

ISBN 978 963 612 100 6

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT

1053 Budapest, Veres Pálné utca 24.

szentistvantarsulat.hu

Felelős kiadóvezető: Farkas Olivér igazgató

Nyomdai munkálatok: Mega-Galaxis Kft. Budapest

Felelős vezető: Nemere Ágnes ügyvetető

*Desiderio desideravi
hoc Pascha manducare vobiscum,
antequam patiar.*

*[Vágyva vágytam,
hogy elköltsem veletek ezt a húsvéti vacsorát,
mielőtt szenvedek.] (Lk 22,15)*

1. Kedves Testvéreim! Miután a *Traditionis custodes* motu proprio közzétételét követően már írtam az egyes püspököknek, ezzel a levéllel mindnyájatokat szeretnék megszólítani, hogy megosszak veletek néhány gondolatot a liturgiáról, az Egyház életének alapvető dimenziójáról. A téma hatalmas, minden szempontja alapos megfontolást érdemel, mindazonáltal ezzel az írással nem kívánom kimerítően tárgyalni a kérdést. Egyszerűen csak néhány szempontot szeretnék nyújtani ahhoz, hogy elgondolkodjunk a keresztény ünneplés szépségén és igazságán.

A liturgia az üdvösség „ma” zajló története

2. „Vágyva vágytam, hogy elköltsem veletek ezt a húsvéti vacsorát, mielőtt szenvedek (Lk 22,15). Az utolsó vacsoráról szóló beszámoló Jézusnak ezekkel a szavaival kezdődik. Ez a mondat a kapu, amelyen keresztül meglepő módon feltárul előttünk a lehetőség, hogy megsejtsük annak a szeretetnek a mélységét, amelyet a Szentháromság személyei éreznek irántunk.

3. Jézus elküldte Pétert és Jánost, hogy készítsék elő a húsvéti vacsorát, de ha jobban belegondolunk, az egész teremtés, a végre üdvtörténetként feltárulni készülő egész történelem egy nagy előkészület erre a vacsorára. Péter és a többiek helyet foglalnak az asztalnál. Nincsenek tudatában, mi történik, mégis szükség van a jelenlétükre, hiszen minden ajándéknak – ahhoz, hogy ajándék legyen – szüksége van valakire, aki kész azt elfogadni. Ebben

az esetben végtelen az aránytalanság az ajándék nagysága és a megajándékozott kicsinysége között, és kétségkívül meglep bennünket. Ennek ellenére – az Úr kegyelméből – az ajándékot megkapják az apostolok, hogy továbbadják minden embernek.

4. Senki sem maga érdemelte ki, hogy helyet kapjon ezen a vacsorán, hanem mindenki meghívott, vagy jobban mondva, mindenkit Jézusnak az az égő vágya vonzott, hogy velük költse el a húsvéti vacsorát: Jézus tudja, hogy ő a báránya annak a húsvétnek, tudja, hogy ő a húsvéti vacsora. Ennek a vacsorának ez az abszolút eredetisége, a történelem egyetlen igazi újdonsága, mely ezt a vacsorát egyedivé s ezért „utolsóvá”, megismételhetetlenné teszi. Ugyanakkor Jézusnak az arra irányuló végtelen vágya, hogy helyreállítsa velünk a közösséget, mely az eredeti terv volt és marad, nem teljesülhet mindaddig, amíg minden ember, *minden törzsből, nyelvből, népből és nemzetből* (Jel 5,9), nem eszi az ő testét és nem issza az ő véré: ezért lesz jelenvalóvá téve ugyanez a vacsora az eucharisztia ünneplésében, míg ő újra el nem jön.

5. A világ még nem tudja, de mindenki *meghívást kapott a Bárány menyegzőjére* (Jel 19,9). A lakomán való részvételhez mindössze a hit menyegzői ruhájára van szükség, hitre, mely az ő ígéjének meghallásából származik (vö. Róm 10,17): ezt a ruhát az Egyház szabja méretre a *Bárány vérében fehérre mosott* szövetből (vö. Jel 7,14). Egy pillanat nyugtunk sem lehet: tudnunk kell, hogy még nem mindenki kapta meg a meghívást a vacsorára, és hogy vannak olyanok, akik azt az emberi élet kanyargós útjain elfelejtették vagy elvesztették. Ezért mondtam, hogy „olyan miszszionáriusi törekvésről álmodom, amely képes átalakítani mindent, hogy a szokások, stílusok, időbeosztások, nyelvezetek és minden egyházi struktúra a mai világ evangelizálására alkalmas csatornává váljon, ne pedig az önfenntartás eszköze legyen” (*Evangelii gaudium*, 27): hogy mindenki leülhessen a Bárány áldozati vacsorájához és őbelőle élhessen.

6. A meghívására adott válaszunkat megelőzően – jóval azelőtt – már ott van az ő vágyakozása irántunk: lehet, hogy nem is vagyunk tudatában, de valahányszor misére megyünk, annak elsődleges oka az, hogy az ő irántunk érzett vágyakozása vonz bennünket. Részünkről a lehetséges válasz, a legszigorúbb aszkézis, mint mindig, az, hogy engedünk az ő szeretetének, hagyjuk, hogy magához vonzzon bennünket. Biztos, hogy a Krisztus testéből és véréből való minden egyes részesedésünkre ő már az utolsó vacsorán vágyott.

7. A megtört kenyér tartalma Jézusnak a keresztye, az ő Atya iránti engedelmes szeretetből vállalt áldozata. Ha nem került volna sor az utolsó vacsorára, vagyis halálának rituális elővételezésére, akkor nem érthettük volna meg, hogy halálos ítéletének végrehajtása egyben az Atyának tetsző, tökéletes istentiszteleti cselekedet, az egyetlen igazi istentisztelet. Néhány órával később az apostolok megláthatták volna Jézus keresztyében, ha elviselték volna annak súlyát, hogy mit jelent Jézus ajkán a „test, mely adatik”, a „vér, mely kiontatik”: és ez az, amiről minden eucharishtiában megemlékezünk. Amikor Jézus – feltámadva a halottak közül – visszatér, hogy megtörje a kenyeret az emmauszi tanítványoknak és övéinek, akik visszamentek halat – és nem embereket – halászni a Genezáreti-tavon, ez a mozdulat megnyitja szemüket, kigyógyítja őket a kereszt borzalma által okozott vakságukból, és képessé teszi őket arra, hogy „lássák” a Feltámadottat, hogy higgyenek a feltámadásban.

8. Ha pünkösd után Jeruzsálembe érkezünk volna, mégpedig azal a vággyal, hogy ne csak tájékoztatást kapjunk a Názáreti Jézusról, hanem találkozhatunk is vele, akkor nem lett volna más lehetőségünk, mint felkeresni övéit, hogy halljuk szavait és lássuk mozdulatait, méghozzá elevenebben, mint valaha. Nem lett volna más lehetőségünk a vele való igazi találkozásra, csak az, hogy az eucharishtiát ünneplő közösséggel találkozunk. Ezért az Egyház mindig legértékesebb kincseként őrizte az Úr parancsát: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.”

9. Az Egyház kezdettől fogva tisztában volt azzal, hogy itt nem az Úr vacsorájának színpadi előadásáról van szó, még ha az színdarab lenne is: nem lett volna értelme, és senkinek sem jutott volna eszébe – különösen Máriának, az Úr anyjának szeme láttára – „színre vinni” a Mester életének ezt a magasztos pillanatát. z Egyház – a Szentlélek által megvilágosítva – kezdettől fogva megértette, hogy ami látható volt Jézusból, ami szemmel látható és kézzel tapintható volt, a szavai és a tettei, a megtestesült Ige konkrétsága – minden átment belőle a szentségek ünneplésébe.¹

A liturgia a Krisztussal való találkozás helye

10. Ebben rejlik a liturgia egész ragyogó szépsége. Ha a feltámadás számunkra csak fogalom, eszme, gondolat lenne; ha a Feltámadott számunkra csak mások emlékének felidézése lenne – legyenek bár olyan tekintélyesek, mint az apostolok –, ha nem adatna meg nekünk is a Jézussal való igazi találkozás lehetősége, akkor kijelenthetnénk, hogy kimerült a testté lett Ige újdonsága. Ezzel szemben a megtestesülés – amellet, hogy az egyetlen új esemény, amelyet a történelem ismer – az a módszer is, amelyet a Szentháromság arra választott, hogy megnyissa előttünk a [Jézussal való] közösségre lépés útját. A keresztyén hit vagy találkozás az élő Jézussal, vagy nem is keresztyén hit.

11. A liturgia biztosítja számunkra ennek a találkozásnak a lehetőségét. Nem az utolsó vacsora homályos emlékére van szükségünk, hanem arra, hogy jelen legyünk azon a vacsorán, hogy hallhassuk az ő hangját, ehessük az ő testét és ihassuk az ő vérét: őrá van szükségünk. Az eucharishtiában és az összes szentségben biztosítva van számunkra annak lehetősége, hogy találkozzunk az Úr Jézussal, és elérjen bennünket húsvétjának ereje. Jézus áldozatá-

¹ Vö. NAGY SZENT LEÓ: *Hetvennegyedik beszéd. Az Úr mennybemeneteléről*, II,1: „quod [...] Redemptoris nostri conspicuum fuit, in sacramenta transivit” [ami Megváltónkból láthatóvá lett, az átment a szentségekbe].

nak, minden szavának, minden mozdulatának, tekintetének, érzésének üdvözítő ereje a szentségek ünneplésében ér el bennünket. Én vagyok Nikodémus és a szamariai asszony, a megszállott ember Kafarnaumban és a hordágyon fekvő béna Péter házában, a Jézus lábát megkenő bűnös nő és a régóta vérző asszony, Jairus lánya és a jerikói vak, Zakeus és Lázár, a lator és Péter, akik bocsánatot nyertek. Az Úr Jézus, aki *életét adta áldozatul a kereszten, s többé nem hal meg, és a kínszenvedés jeleivel halhatatlanul él,*² továbbra is megbocsát nekünk, gyógyít és üdvözít bennünket a szentségek erejével. Ez az a konkrét mód, ahogyan – a megtestesülés útját folytatva – szeret bennünket; ez az a mód, ahogyan oltja irántunk érzett szomjúságát, melyet a kereszten kinyilvánított (Jn 19,28).

12. A húsvétjával való első találkozásunk az az esemény, amely valamennyiünknek, Krisztusban hívőknek az életén jelet hagy: a keresztségünk. Ez nem egy értelmi csatlakozás az ő gondolataihoz vagy egy általa megfogalmazott magatartási kódex aláírása, hanem elmerülés az ő szenvedésébe, halálába, feltámadásába és mennybemenetelébe. Nem egy varázserejű cselekedet: a varázslás a szentségek logikájának ellentéte, mert arra irányul, hogy hatalmat szerezzen Isten felett, s ezért a kísértőtől származik. A megtestesüléssel tökéletes folytonosságban, a Lélek jelenléte és működése által lehetőséget kapunk arra, hogy meghaljunk és feltámadjunk Krisztusban.

13. Megrendítő, ahogyan ez történik. A keresztség megáldásának imája³ arról tanúskodik, hogy Isten a vizet kimondottan a keresztségre való tekintettel teremtette. Ez azt jelenti, hogy amikor Isten

² Praefatio paschalis III, in *Missale Romanum* (2008), 532: „Qui immolatus iam non moritur, sed semper vivit occisus” [Aki életét áldozatul adva többé nem hal meg, hanem leölve örökké él] [III. húsvéti prefáció, in *Római misekönyv*, Szent István Társulat, Budapest, 2022, 442: „Feláldozva önmagát nem hal meg soha többé: halálában lett örökkön élő áldozat”].

³ Vö. *Missale Romanum* (2008), 367 [*Római misekönyv*, 2022, 298].

a vizet teremtette, valamennyiünk megkeresztelésére gondolt, és ez a gondolat végigkísérte őt cselekvésében az üdvösségtörténet során, valahányszor – világos céllal – a vizet akarta felhasználni. Mintha a megteremtése után tökéletesíteni akarta volna, mígnem a keresztség vizévé válik. Ezért akarta megtölteni fölötte lebegő Lelkének mozgásával (vö. Ter 1,2), hogy az már kezdettől tartalmazza a megszentelő erőt; a vízözönkor arra használta, hogy megújítsa az emberiséget (vö. Ter 6,1-9,29); visszaszorította és szétválasztotta, hogy utat nyisson a szabaduláshoz a Vörös-tengeren (vö. Kiv 14); megszentelte a Jordánban, amikor alámerítette az Ige Lélekkel átitatott testét (vö. Mt 3,13-17; Mk 1,9-11; Lk 3,21-22). Végül összekeverte Fiának vérével, így lett az a Lélek ajándéka, mely elválaszthatatlanul egyesült az értünk feláldozott Bárány életének és halálának ajándékával, és Jézus átszúrt oldalából kiárasztotta ránk (Jn 19,34). Ebbe a vízbe merültünk alá, hogy annak ereje által beoltassunk Krisztus testébe, és vele együtt feláldadjunk a halhatatlan életre (vö. Róm 6,1-11).

Az Egyház Krisztus testének szentsége

14. Amint a II. Vatikáni Zsinat emlékeztet bennünket (vö. *Sacro-sanctum Concilium*, 5), a Szentírásra, az atyákra és a liturgiára – az igazi hagyomány tartóoszlopaira – hivatkozva, *a kereszten elszenderült Krisztus oldalából az egész Egyház csodálatos szentsége fakadt.*⁴ Meglepő a párhuzam az első Ádám és az új Ádám között: ahogyan Isten az első Ádám oldalából, miután álmodt rá, előhúzta Évát, úgy a halál álmát alvó új Ádám oldalából megszületik az új Éva, az Egyház. Elcsodálkozhatunk a szavakon,

⁴ Vö. SZENT ÁGOSTON: *Enarrationes in psalmos*, 138,2 [*Zsoltármagyarázatok*, 7. kötet, Jel, Budapest, 2020, 74]; *Oratio post septimam lectionem, Vigilia paschalis*, in *Missale Romanum*, 2008, 359 [Könyörgés a hetedik olvasmány után, Húsvét vigíliája, in *Római misekönyv*, 2022, 294 [a latin szövegben az „egész Egyház csodálatos szentsége” (totius Ecclesiae mirabile sacramentum) található, a magyar kiadásban „az egész Egyház szent közössége” olvasható]; *Super oblata, Pro Ecclesia* (B), in *Missale Romanum* (2008), 1076 [Felajánló könyörgés, Az Anyaszentegyházért (B), in *Római misekönyv*, 2022, 922].

melyeket az új Ádám magáévá tehetett, amikor az Egyházra tekintett: „Ez már csont a csontomból és hús a húsemből” (Ter 2,23). Mivel hittünk az Igének, és leereszkedtünk a keresztség vizébe, csonttá lettünk az ő csontjából és hússá az ő húsából.

15. E beépülés nélkül nincs lehetőségünk arra, hogy megéljük az Isten iránti tisztelet teljességét. Ugyanis csak egyetlen tökéletes, az Atyának tetsző istentiszteleti cselekedet van, mégpedig a Fiú engedelmissége, melynek mértéke az ő kereszthalála. Az egyetlen módja annak, hogy részt vehessünk az ő áldozatában, az, ha fiakká válunk a Fiúban. Ezt az ajándékot kaptuk. A liturgiában cselekvő alany mindig és kizárólag a Krisztus-Egyház, Krisztus titokzatos teste.

A liturgia teológiai jelentése

16. A zsinatnak – és az azt megelőző liturgikus mozgalomnak – köszönhetjük a liturgia teológiai értelmének és az Egyház életében betöltött jelentős szerepének újrafelfedezését: a *Sacro-sanctum Concilium* kezdetű dokumentumban megfogalmazott általános elvek ahogyan alapvetőek voltak a reformhoz, úgy továbbra is azok maradnak az eucharisztia ünneplésében való teljes, tudatos, tevékeny és gyümölcsöző részvétel előmozdításához (vö. *Sacro-sanctum Concilium*, 11, 14). Ez a részvétel ugyanis „az első és nélkülözhetetlen forrás, amelyből a hívők az igazi keresztény lelkületet meríthetik” (*Sacro-sanctum Concilium*, 14). Ezzel a levéllel egyszerűen arra szeretném biztatni az egész Egyházat, hogy újra fedezze fel, őrizze és élje meg a keresztény liturgia igazságát és erejét. Azt szeretném, ha a keresztény liturgia szépségét és annak az Egyház életében szükséges következményeit nem csúfítaná el értékének felületes és leszűkítő ismerete, vagy – ami még rosszabb – valamilyen kihasználása, ideologikus felfogás szolgálatába állítása, bármilyen legyen is az. Jézusnak az utolsó vacsorán mondott főpapi imája – hogy mindnyájan egyek legyenek (Jn 17,21) – minden megosztottságunkat megítéli a megtört ke-

nyér, az irgalom szentsége, az egység jele, a szeretet köteléke körül.⁵

A liturgia a lelki világiasság mérgének ellenszere

17. Többször mondtam már, hogy óvakodnunk kell az Egyház életére veszélyes kísértéstől, a „lelki világiasságtól”: hosszabban írtam róla az *Evangelii gaudium* kezdetű buzdításban (93–97), ahol megemlítettem a gnoszticizmust és az újpelagianizmust, a lelki világiasságot tápláló, egymással összefüggő két gondolkodásmódot.

Az előbbi a keresztény hitet olyan szubjektivizmusra szűkíti, amely az egyént „saját értelmének vagy érzéseinek immanenciájába zárja” (*Evangelii gaudium*, 94).

Az utóbbi semmibe veszi a kegyelem értékét, hogy csak a saját erejére támaszkodjon, ami „narcisztikus és tekintélyelvű elitizmus előtt nyit teret, ahol evangelizálás helyett másokat elemeznek és osztályoznak, és ahelyett, hogy megkönnyítenék a kegyelemhez való hozzáférést, energiáikat ellenőrzésre fordítják” (*Evangelii gaudium*, 94).

A kereszténység e torz formáinak katasztrofális következményei lehetnek az Egyház életében.

18. A fentiekből nyilvánvaló, hogy a liturgia – természeténél fogva – a leghatékonyabb ellenszer ezekkel a mérgekkel szemben. Nyilvánvaló, hogy a liturgiáról a maga teológiai értelmében beszélünk, és semmiképpen sem – ahogy azt már XII. Piusz elutasította –, mint *mutatószertartásról* vagy az istentiszteletet szabályozó *törvények és előírások merő foglalatáról*.⁶

⁵ Vö. SZENT ÁGOSTON: *Beszédek János evangéliumáról*, XXVI,13 [*Beszédek Szent János evangéliumáról*, I. kötet, Ókeresztény Örökségünk 11, Jel, Budapest, 2008, 358].

⁶ Vö. XII. PIUSZ: *Mediator Dei* kezdetű enciklika (1947. november 20.), AAS 39 (1947) 532 [*XII. Pius pápa Mediator Dei et hominum kezdetű apostoli körlevele a szent Liturgiáról*, Budapest, Szent István Társulat, Budapest, 1948, 25. pont, 17. oldal].

19. Ha a gnoszticizmus a szubjektivizmus mérgével mérgez bennünket, a liturgikus ünneplés kiszabadít a saját értelmünk vagy érzéseink által táplált önmagunkra vonatkoztatás börtönéből: a liturgikus cselekmény nem az egyéné, hanem a Krisztus-Egyházé, a Krisztusban egyesült hívők összességéé. A liturgia nem „én”-t, hanem „mi”-t mond, és e „mi” tágasságának bármilyen korlátozása mindig ördögi. A liturgia nem hagy magunkra, hogy Isten misztériumának feltételezett egyéni megismerésére törekedjünk, hanem kézen fog bennünket, együtt, gyülekezetként, hogy bevezessen abba a misztériumba, amelyet Isten ígéje és a szentségi jelek feltárnak előttünk. És ezt Isten cselekvésével összhangban teszi, a megtestesülés útját követve, a testnek a dolgokra, a térre és időre kiterjedő szimbolikus nyelvén keresztül.

20. Ha az újpelagianizmus a saját erőfeszítésünkkel elérhető üdvösség önhiittségével mérgez bennünket, a liturgikus ünneplés megtisztít azáltal, hogy a hittel elfogadott üdvösség ajándékának ingyenességét hirdeti. Az eucharisztikus áldozaton való részvétel lehetőségét nem mi nyertük el, mintha dicsekedhetnénk vele Isten vagy testvéreink előtt. Minden mise kezdete arra emlékeztet, hogy ki vagyok, amikor arra kér, hogy valljam meg bűnösségemet, és arra szólít, hogy könyörögjek a Boldogságos, mindenkor Szűz Máriához, az angyalokhoz, a szentekhez és összes testvéremhez, hogy imádkozzanak értem az Úrnál: nyilvánvalóan nem vagyunk méltók arra, hogy belépjünk az ő házába, és szükségünk van az ő szavára, hogy üdvözlöljünk (vö. Mt 8,8). Nem dicsekedhetünk semmi mással, csak a mi Urunk Jézus Krisztus keresztségével (vö. Gal 6,14). A liturgiának semmi köze az aszketikus moralizáláshoz: a liturgia az Úr húsvéti vacsorájának ajándéka, mely – ha tanulékonyan fogadjuk – megújítja életünket. Az utolsó vacsora termébe csak Jézus azon vágyának vonzereje miatt léphetünk be, hogy velünk költse el a húsvéti vacsorát: *Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum, antequam patiar* (Lk 22,15).

Napról napra fedezzük fel újra a liturgikus ünneplés igazságának szépségét

21. Vigyáznunk kell azonban: ahhoz, hogy a liturgia ellenszere hatékony legyen, napról napra újra fel kell fedoznunk a kereszteni liturgikus ünneplés igazságának szépségét. Ismét csak a liturgia teológiai értelmére utalok, ahogyan azt a *Sacrosanctum Concilium* 7. pontja csodálatosan megfogalmazta: a liturgia Krisztus papsága, mely az ő húsvéti misztériumában tárult fel előttünk és adatott nekünk, és amelyet ma az érzékelhető jelek (víz, olaj, kenyér, bor, mozdulatok, szavak) tesznek jelenvalóvá és tevékenynyé, hogy a Lélek – a húsvéti misztériumba merítve bennünket – átalakítsa egész életünket és egyre inkább Krisztushoz hasonlóvá tegyen bennünket.

22. A liturgia szépségének folyamatos újrafelfedezése nem rituális esztétizmusra való törekvés, mely csak a rítus külső formaságaival való törődésben leli örömét, vagy megelégszik a rubrikák lelkiismeretes betartásával. Nyilvánvaló, hogy ez a kijelentés semmiképpen nem helyesli az ezzel ellentétes magatartást, mely az egyszerűséget hanyag közönségességgel keveri össze, a lényegre való összpontosítást tudatlan felszínességgel, a rituális cselekvés konkrétságát túlzó gyakorlatias funkcionálizmussal.

23. Legyünk világosak: a liturgikus ünneplés minden aspektusára ügyelni kell (tér, idő, mozdulatok, szavak, tárgyak, öltözék, ének, zene stb.), és minden rubrikát be kell tartani: ha erre odafigyelnénk, már ez elég lenne ahhoz, hogy ne fosszuk meg a gyülekezetet attól, ami jár neki, vagyis az Egyház által meghatározott rituális módon ünnepelt húsvéti misztériumtól. De még ha az ünneplés minősége és szabályossága biztosítva lenne is, ez sem lenne elegendő ahhoz, hogy részvételünk teljes legyen.

Elámulás a húsvéti misztériumon: a liturgikus cselekmény lényegi része

24. Ha hiányozna az elámulás a húsvéti misztériumon, mely a szentségi jelek konkrétságában válik jelenvalóvá, akkor valóban az a veszély fenyegetne bennünket, hogy érzéketlenek leszünk a kegyelem minden liturgikus ünneplést elárasztó óceánja iránt. A liturgikus ünneplés minőségének javítására tett még oly dicséretes erőfeszítések sem elegendők, ahogy a bensőségességre való felhívás sem: ez utóbbi ráadásul azzal a veszéllyel jár, hogy üres szubjektivizmusra szűkül, ha nem fogadja be a keresztyén misztérium kinyilatkoztatását. Az Istennel való találkozás nem egyéni belső istenkeresés gyümölcse, hanem ajándékba kapott esemény: Istennel a megtestesülés új eseményén keresztül találkozhatunk, mely az utolsó vacsorán jut el arra a végső pontra, amikor Isten azt kívánja, hogy ételként vegyük őt magunkhoz. Hogyan érhet bennünket olyan szerencsétlenség, hogy kivonjuk magunkat e szépséges ajándék ígérete alól?

25. Amikor a húsvéti misztériumon való elámulásról beszélek, semmiképpen sem arra gondolok, amit néha a „misztérium iránti érzék” füstös fogalmával fejeznek ki: a liturgikus reformmal szembeni állítólagos vádpontok között néha az is szerepel, hogy ezt – mondják – kiiktatták a liturgikus ünneplésből. Az elámulás, amelyről beszélek, nem egyfajta zavarodottság egy homályos valóság vagy egy rejtélyes rítus láttán, hanem épp ellenkezőleg, elcsodálkozás azon a tényen, hogy Isten üdvözítő terve feltárult előttünk Jézus húsvéti misztériumában (vö. Ef 1,3-14), melynek hatása továbbra is elér bennünket a „misztériumok”, vagyis a szentségek ünneplésében. Az viszont igaz marad, hogy a kinyilatkoztatás teljessége a mi emberi végességünkhöz képest olyan többletet jelent, amely meghalad bennünket, és a kinyilatkoztatás majd csak az idők végén, az Úr visszatérésekor fog beteljesedni.

Ha az elámulás igazi, akkor nem áll fenn a veszélye annak, hogy nem érzékeljük – jóllehet a megtestesülés által szándékolt közelségben – Isten jelenlétének másságát. Ha a reform kiiktatta volna azt bizonyos „misztérium iránti érzéket”, az vádpont helyett inkább érdemjegy lenne. A szépség, akárcsak az igazság, mindig ámulatot kelt, és ha a szépség és az igazság Isten misztériumára utal, akkor imádathoz vezet.

26. Az elámulás lényegi része a liturgikus cselekménynek, mert ez annak az embernek a magatartása, aki tudja, hogy szimbolikus gesztusok sajátosságával áll szemben; ez annak az embernek az elcsodálkozása, aki megtapasztalja a szimbólum erejét, mely nem abban áll, hogy egy elvont fogalomra utal, hanem abban, hogy a maga konkrétságában tartalmazza és kifejezi azt, amit jelent.

Komoly és életalakító liturgikus képzésre van szükség

27. Az alapvető kérdés tehát a következő: hogyan nyerhetjük vissza azt a képességet, hogy teljesen megéljük a liturgikus cselekményt? A zsinat reformjának ez a célja. A kihívás igen nagy, mert a modern ember – nem minden kultúrában egyformán – elveszítette képességét arra, hogy részt vegyen a szimbolikus cselekvésben, mely lényegi vonása a liturgikus cselekménynek.

28. A posztmodern kort – melyben az ember még elveszettebbnek érzi magát, mindenféle támpont híján, értékek nélkül (mert azok közömbössé váltak), teljesen árván, szétforgácsolódva, értelmetes távlat találásának látszólagos lehetetlenségével – még az a súlyos örökség is terheli, amelyet az előző korszak hagyott ránk: az individualizmus és a szubjektivizmus (melyek ismét csak a pelagianizmust és a gnoszticizmust idézik), valamint egy olyan elvont spiritualizmus, amely ellentmond az ember természetének, aki megtestesült szellem, s ezért önmagában képes a szimbolikus cselekvésre és megértésre.

29. A zsinatra összegyűlt Egyház a modernitás valóságával kívánt szembenézni akkor, amikor megerősítette annak tudatát, hogy az Egyház Krisztus szentsége, a *nemzetek világossága* (Lumen gentium), amikor *Isten ígését* (Dei verbum) vallásosan figyelve hallgatta, és amikor azonosult a ma élő emberek *örömeivel és reményeivel* (Gaudium et spes). A zsinat nagy konstitúciói nem választhatók el egymástól, és nem véletlen, hogy a *liturgiából* indult ki (Sacrosanctum Concilium) ez az egyetlen nagy reflexiója az ökumenikus zsinatnak, mely az Egyház szinodalitásának legmagasabb szintű kifejeződése, és amelynek gazdagságát nekem kell, mindnyájatokkal együtt, őriznem.

30. A zsinat második ülészakának lezárásakor (1963. december 4-én) Szent VI. Pál ezeket mondta: „Ez a szenvedélyes és bonyolult vita korántsem volt bőséges gyümölcs nélküli: az a téma ugyanis, amelyről legelőször tárgyaltunk, és amely bizonyos értelemben mind természeténél, mind méltóságánál fogva kiemelkedő szerepet játszik az Egyház életében – vagyis a szent liturgia –, szerencsésen befejeződött, és mi ezt a mai napon ünnepélyesen ki is hirdetjük. Ezért lelkünk őszinte örömtől ujjong. Ezzel a tényvel elismerjük ugyanis, hogy tiszteletben tartottuk az értékek és kötelességek helyes rendjét: ekképpen elismertük, hogy a tiszteletbeli hely Istennek van fenntartva; hogy első kötelességünk az, hogy imáinkkal Istenhez forduljunk; hogy a szent liturgia az elsődleges forrása annak az isteni cserének, amelyben Isten élete közöltek velünk; a szent liturgia lelkünk első iskolája; a szent liturgia az első ajándék, amelyet a keresztény népnek adnunk kell, mely a hitben és az állhatatos imádságban egységben van velünk; végül ez az első meghívás az emberiség számára, hogy szent és őszinte imára nyissa néma ajkát, és megérezze az emberi léleknek azt a kimondhatatlan megújító erejét, mely abból fakad, hogy a keresztény hívők velünk együtt éneklék Isten dicséretét, és osztoznak az emberek reményében, Jézus Krisztus által, a Szentlélekben.”⁷

⁷ AAS 56 (1964) 34.

31. Ebben a levélben nem térhetek ki az egyes kifejezések tartalmi gazdagságára, ezt a ti elméleteketekre bízom. Ha a liturgia „az a csúcspont, amely felé az Egyház tevékenysége irányul; ugyanakkor az a forrás, amelyből minden ereje fakad” (*Sacro-sanctum Concilium*, 10), akkor világosan értjük, mi a tétje a liturgiára irányuló kérdésnek. Túl egyszerű lenne a liturgikus ünnepelés körül sajnálatos módon meglévő feszültségeket pusztán egy rituális forma iránti különböző érzékenységek közötti eltérésként értelmezni. A kérdéskör mindenekelőtt egyháztani. Nem értem, hogyan mondhatja valaki, hogy elismeri a zsinat érvényességét – bár kissé meglep, hogy egy katolikus hívő azt gondolhatja, megteheti, hogy nem ismeri el –, de nem fogadja el a *Sacro-sanctum Concilium* által elindított liturgikus reformot, mely dokumentum a *Lumen gentium*-ban csodálatosan bemutatott egyházképpel szoros összefüggésben fogalmazza meg a liturgia valóságát. Ezért – amint azt az összes püspöknek küldött levelemben kifejtettem – kötelességemnek éreztem kijelenteni, hogy „a Szent VI. Pál és Szent II. János Pál pápák által kihirdetett liturgikus könyvek, a II. Vatikáni Zsinat határozatainak értelmében, a római ritus *lex orandi*-jának egyetlen kifejeződési formáját jelentik” (*Traditionis custodes* motu proprio, 1. cikk).

A reform el nem fogadása és a reform felületes megértése elvonja figyelmünket attól a feladattól, hogy választ találjunk a kérdésre, melyet megismétlek: hogyan növekedhetünk abban a képességben, hogy teljesen megéljük a liturgikus cselekményt? Hogyan csodálkozhatunk továbbra is azon, ami a szemünk előtt történik a liturgikus ünnepelésen? Komoly és életadó liturgikus képzésre van szükségünk.

32. Térjünk vissza az utolsó vacsora jeruzsálemi termébe: pünkösd reggelén megszületik az Egyház, az új emberiség kezdeti sejtje. Csak azoknak a férfiaknak és nőknek a közössége képes kinynitni a lelki individualizmus szűk terét, akik kiengesztelődtek, mert Istentől bocsánatot nyertek, akik élnek, mert Jézus él, akik igazak, mert az igazság Lelke lakik bennük.

33. A pünkösdi közösség az, amely képes megtörni a kenyeret abban a bizonyosságban, hogy az Úr él, feltámadt a halálból, jelen van szavával, mozdulataival, testének és vérének felajánlásával. Ettől a pillanattól kezdve a liturgikus ünneplés válik a vele való találkozás kiváltságos – nem egyedüli – helyévé. Mi tudjuk, hogy az ember csak ennek a találkozásnak köszönhetően válik teljesen emberré. Csak a pünkösdi Egyház képes az embert személyként felfogni, vagyis olyanként, aki nyitott az Istennel, a teremtet világgal és a testvéreivel való teljes kapcsolatra.

34. Itt merül fel a liturgikus képzés döntő fontosságú kérdése. Romano Guardini azt mondja: „Így kirajzolódik előttünk az első gyakorlati feladat is: korunk e belső átalakulásától támogatva újra meg kell tanulnunk, hogy teljes emberként álljunk vallási kapcsolatban.”⁸ A liturgia ezt teszi lehetővé, ehhez van szükségünk képzésre. Maga Guardini nem habozik kimondani, hogy liturgikus képzés nélkül „a szertartás és a szöveg reformja nem sokat segít”.⁹ Nem áll szándékomban itt kimerítően foglalkozni a liturgikus képzés igen gazdag témájával: csak néhány gondolatébresztő szempontot szeretnék felkínálni. Azt hiszem, két szempontot különböztethetünk meg: képzés a liturgiára és liturgia általi képződés. Az első a lényegi fontosságú másodikkal a szolgálatában áll.

35. Meg kell találni a csatornákat a képzéshez, a liturgia tanulmányozásához: a liturgikus mozgalmától kezdve sokat tettek e tekintetben, számos tudós és tudományos intézmény értékes munkát végzett. De arra is szükség van, hogy ezeket az ismereteket az aka-

⁸ ROMANO GUARDINI: *Liturgische Bildung* (1923), in Id.: *Liturgie und liturgische Bildung*, Grünewald – Schöningh, Mainz – Paderborn, 1992, 43 [olaszul: *Formazione liturgica*, Morcelliana, Brescia, 2022, 69].

⁹ ROMANO GUARDINI: *Der Kultakt und die gegenwärtige Aufgabe der Liturgischen Bildung* (1964), in Id.: *Liturgie und liturgische Bildung*, Grünewald – Schöningh, Mainz – Paderborn, 1992, 14 [olaszul: *L'atto di culto e il compito attuale della formazione liturgica. Una lettera* (1964), in *Formazione liturgica*, Morcelliana, Brescia, 2022, 33].

démiai közegen kívül is terjesszük, hozzáférhetővé tegyük, hogy minden hívó növekedjen a liturgia teológiai jelentésének megismerésében – ez minden liturgikus ismeret és gyakorlat döntő jelentőségű alapkérdése –, valamint a keresztény liturgia fejlődésének megismerésében, s elsajátítsa annak képességét, hogy megértse az euchologikus szövegeket, a rituális dinamikákat és azok antropológiai jelentőségét.

36. Gyülekezeteink megszokott életére gondolok: összegyűlnék az eucharisztia ünneplésére az Úr napján, vasárnapról vasárnapra, húsvétról húsvétra, az egyének és közösségek életének különleges alkalmain, az élet különböző szakaszaiban: a felszentelt szolgálattevők elsődleges fontosságú lelkipásztori tevékenységet végeznek, amikor kézen fogják a megkeresztelt hívőket, hogy bevezessék őket a húsvét ismételt megtapasztalásába. Mindig emlékezzünk arra, hogy az Egyház, Krisztus teste az ünneplő, a misét bemutató alany, és nem csak a pap. A tanulásból származó tudás csak az első lépés ahhoz, hogy beléphessünk az ünnepelt misztériumba. Ahhoz, hogy az ünneplő gyülekezet élén álló szolgálattevők képesek legyenek vezetni testvéreiket, nyilvánvalóan ismerniük kell az utat, mind azáltal, hogy tanulmányozták azt teológiai tanulmányaik során, mind pedig azáltal, hogy imádságból táplálkozó, élő hittapasztalattal – s bizonyára nem csak teljesítendő kötelezettséggént – jártak is rajta. Felszentelése napján minden pap hallja, hogy a püspök azt mondja neki: „Ismerd fel, és kövesd is, amit teszel; alakítsd életedet az Úr keresztjének titka szerint.”¹⁰

37. A papnevelő intézetekben is a liturgiával való foglalkozás megszervezésekor számot kell vetni azzal, hogy önmagában a liturgikus ünneplésnek rendkívüli képessége van arra, hogy a teo-

¹⁰ *De Ordinatione Episcopi, Presbyterorum et Diaconorum* (1990), 95: „Agnosce quod ages, imitate quod tractabis, et vitam tuam mysterio dominicae crucis conforma” [A püspök, a pap és a szerpap szentelése, Országos Liturgikus Tanács, Budapest, 1993, 50].

lógiai ismeretek szerves látásmódját nyújtsa. Minden teológiai tudományágnak – a saját nézőpontjából – meg kell mutatnia a liturgiával való szoros kapcsolatát, amely által a papképzés egysége megmutatkozik és megvalósul (vö. *Sacrosanctum Concilium*, 16). Az egész szemináriumi teológiai képzés liturgikus-szapienciális kialakításának minden bizonnyal pozitív hatása lenne a lelkipásztori tevékenységre is. Az egyházi életnek nincs olyan aspektusa, amely ne benne találna meg csúcspontját és forrását. Az átfogó, szerves és egységes lelkipásztori munka nem annyira kidolgozott programok eredménye, hanem annak a következménye, hogy a közösség életének középpontjába a vasárnapi eucharisztikus ünneplést, a hívők között megvalósuló közösség alapját helyezzük. A liturgia teológiai értelmezése semmiképp sem engedi meg, hogy ezeket a szavakat úgy értsük, mintha mindent az istentisztelet szempontjára szűkítenénk. Nem hiteles az a liturgikus ünneplés, amely nem evangelizál, ahogyan az az igehirdetés sem az, amely nem vezet a feltámadt Úrral való találkozáshoz a liturgikus ünneplésben: a szeretet tanúságtétele nélkül pedig mindkettő olyan, mint a zengő érc vagy a zengő cimbalom (vö. 1Kor 13,1).

38. A felszentelt szolgálattevők és az összes megkeresztelt számára a liturgikus képzés – ebben az első értelmében – nem olyasmi, amit egyszer s mindenkorra meg lehet szerezni: mivel az ünnepelt misztérium ajándéka meghaladja felfogóképességünket, a megismerésére irányuló elkötelezettségnek mindenképpen kísérnie kell mindannyiunk folyamatos képzését, a kicsinyek alázatával, elámulásra megnyíló magatartással.

39. Egy utolsó megjegyzés a papnevelő intézetekkel kapcsolatban: a liturgia tanulmányozása mellett lehetőséget kell nyújtaniuk olyan liturgikus ünneplés megtapasztalására is, amely nemcsak példaértékű rituális szempontból, hanem hiteles és élő, mely lehetővé teszi annak az Istennel való igazi közösségnek az átélését, amelyre a teológiai ismeretszerzésnek is irányulnia kell. Csak a Lélek működése tudja tökéletesíteni tudásunkat Isten misztériu-

máról, mely nem értelmi megértésnek, hanem az életet is bevonó kapcsolatnak a kérdése. Ez a tapasztalat alapvető fontosságú ahhoz, hogy a papnövendékek – amint felszentelt szolgálattevők ké válnak – kísérni tudják a közösségeket Isten misztériuma – a szeretet misztériuma – megismerésének ugyanezen az útján.

40. Ez az utóbbi megfontolás vezet bennünket arra, hogy elgondolkodjunk a második jelentésen, amelyet a „liturgikus képzés” kifejezésnek tulajdoníthatunk. Arra gondolok, hogy saját hivatásának megfelelően mindenkit képez, mindenkit alakít a liturgikus ünneplésben való részvétel. Az imént említett, tanulásból szerzett megismerésnek is – hogy ne váljon az ismeretszerzés forrásának egyedül az emberi értelmet tartó magatartássá –, azt kell szolgálnia, hogy megvalósuljon a liturgia alakító működése minden Krisztus-hívőben.

41. A liturgia természetéről mondottakból világosan kitűnik, hogy Krisztus misztériumának megismerése – mely döntő kérdés életünk szempontjából – nem egy eszmei elgondolás értelmi elsa-játításával, hanem az ő személyével való igazi egzisztenciális kapcsolat megélésével valósul meg. Ebben az értelemben a liturgia nem a „tudásról” szól, és célja nem elsősorban pedagógiai (bár nagy pedagógiai értéke van, vö. *Sacrosanctum Concilium*, 33); célja a dicséret, a hálaadás a Fiú húsvétjáért, akinek üdvöztető ereje eléri életünket. A liturgikus ünneplés a benne munkálkodó Lélek működése iránti tanulékonyságunkat szolgálja, míg Krisztus ki nem alakul bennünk (vö. Gal 4,19). Képzésünk teljességét a Krisztushoz való hasonlóvá válásunk jelenti. Ismétlem: nem egy értelmi, elvont folyamatról van szó, hanem Krisztussá válásról. Ez az a cél, amelynek elérésére a Lélek adatott, akinek működése mindig és kizárólag arra irányul, hogy megteremtse Krisztus testét. Így van ez az eucharisztikus kenyérrel, így van ez minden megkeresztelt emberrel, aki arra kapott meghívást, hogy egyre inkább azzá váljon, amit ajándékként kapott a keresztségben, vagyis, hogy Krisztus testének tagja legyen. Nagy Szent Leó írja:

„Éppen azt hozza létre a Krisztus testében és vérében való részesedés, hogy azzá alakuljunk át, akit magunkhoz vettünk.”¹¹

42. Ez az egzisztenciális bevonódás – a megtestesülés útjával folytonosságban és összhangban – a szentségek révén történik. A liturgia olyan dolgokból áll, amelyek a spirituális elvontságok szöges ellentétei: kenyér, bor, olaj, víz, illat, tűz, hamu, kő, szövet, színek, test, szavak, hangok, csendek, mozdulatok, tér, mozgás, cselekvés, rend, idő, fény. Az egész teremtett világ Isten szeretetének a kinyilvánulása: attól kezdve pedig, hogy ugyanez a szeretet Jézus keresztségében teljesen kinyilvánult, az egész teremtett világ őfelé vonzódik. Az egész teremtett világot megragadjuk, hogy a megtestesült, megfeszített, meghalt, feltámadt, az Atyához felment Igével való találkozás szolgálatába állítsuk. Ahogyan azt a keresztség megáldó imában, de a krizmához használt olajat megáldó imában is, vagy a kenyeret és a bort – a föld termését és az emberi munka gyümölcsét – felajánló szavakban is halljuk.

43. A liturgia nem azért dicsőíti Istent, mintha mi bármit is hozzá tudnánk adni annak a megközelíthetetlen fénynek a szépségéhez, amelyben ő lakozik (vö. 1Tim 6,16), vagy a mennyei hazában örökké zengő angyali ének tökéletességéhez. A liturgia azért dicsőíti Istent, mert lehetővé teszi számunkra, hogy itt, a földön, a misztériumok ünneplésében lássuk Istent, és őt látva, az ő hűségéből életet nyerjünk: mi, akik bűneink miatt halottak voltunk, kegyelemből új életre támadtunk Krisztussal együtt (vö. Ef 2,5), Isten dicsősége vagyunk. Szent Irenaeus, a *doctor unitatis* [az egység tanítója], erre emlékeztet: „Isten dicsősége ugyanis az élő ember, az ember élete pedig Isten látása. Ha ugyanis már Istennek a teremtés által történt kinyilatkoztatása életet ajándékoz minden lénynek, akik a földön élnek, sokkal inkább ad életet az Atya Ige által történő kinyilatkoztatása azoknak, akik látják Istent.”¹²

¹¹ NAGY SZENT LEÓ: *Tizenkettedik beszéd. Krisztus kínszenvedéséről*, III,7.

¹² LYONI SZENT IRENAEUS: *Az eretnekségek ellen*, IV,20,7.

44. Guardini azt írja: „Ezzel a liturgikus képzés munkájának első feladata rajzolódik ki előttünk: az embernek újra képessé kell válnia a szimbólumok érzékelésére.”¹³ Ez mindenkinek a munkája, felszentelt szolgálattevőké és hívőké egyaránt. A feladat nem könnyű, mert a modern ember teljesen elveszítette értő képességét, már nem tudja értelmezni a szimbólumokat, szinte a létezésüket sem sejti. Ez történik testünk szimbólumával is. Azért szimbólum, mert a lélek és a test szoros egysége, a szellemi lélek láthatósága a megragadható testiség rendjében, és ebben rejlik az emberi egyediség, a személynek az élőlények minden más formájára visszavezethetetlen sajátossága. A transzcendensre, az Istenre való nyitottságunk lényegi alkotóelemünk: ennek el nem ismerése elkerülhetetlenül oda vezet, hogy nemcsak Istent, hanem önmagunkat sem ismerjük meg. Elég, ha megnézzük, milyen paradox módon bánik az ember a testtel: hol szinte megszállottan gondolja az örök fiatalság ábrándját kergetve, hol olyan anyagi valósággá minősíti le, amelytől minden méltóságot megtagad. Tény, hogy csak a testből kiindulva nem lehet értéket adni a testnek. Minden szimbólum egyszerre erős és törékeny: ha nem tisztelik, ha nem neki kijáró módon kezelik, akkor megtörik, veszít erejéből és jelentéktelenné válik.

Már nincs meg bennünk Szent Ferenc nézése: ő rátekintett a napra – akit testvérének nevezett, mert annak érezte –, *szépnek és nagy fénnel ragyogónak* látta, és ámulattal telve énekelte: *Terólad, Legfölségesebb, jelentést bordoz*.¹⁴ Az, hogy a modern ember elveszítette képességét arra, hogy megértse a testnek és minden egyes teremtménynek a szimbolikus értékét, szinte megközelíthetetlené teszi számára a liturgia szimbolikus nyelvét. Ennek ellenére nem mondhatunk le erről a nyelvezetről: nem lehet

¹³ ROMANO GUARDINI: Liturgische Bildung (1923), in *Liturgie und liturgische Bildung*, Grünewald – Schöningh, Mainz – Paderborn, 1992, 36 [olaszul: *Formazione liturgica*, Morcelliana, Brescia, 2022, 60].

¹⁴ Naphimnusz (A teremtmények dicsérete), in *Assísi Szent Ferenc írásai*, Ferences Források Magyarul 3, Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány, Budapest, 2018, 58.

lemondani róla, mert a Szentháromság ezt választotta, hogy az Igének a testében elérjen bennünket. Inkább azon kell lennünk, hogy visszanyerjük a liturgikus szimbólumok érzékelésére és megértésére irányuló képességünket. Nem szabad kétségbeesnünk, mert az emberben ez a dimenzió, ahogy az imént mondtam, lényegi alkotóelem, s a test és a lélek egységét egyaránt tagadó materializmus és spiritualizmus által okozott károk ellenére mindig készen áll arra, hogy – mint minden igazság – újra felszínre törjön.

45. Tehát a következő kérdést kell feltennünk: hogyan szerezhetjük vissza a szimbólumok iránti érzékünket? Hogyan leszünk újra képesek értelmezni s így megélni őket? Jól tudjuk, hogy a szentségek ünneplése – Isten kegyelméből – önmagában is hatékony (*ex opere operato*), de ez nem biztosítja az emberek teljes bevonódását, ha nem tudják megfelelően érzékelni a liturgikus ünneplés nyelvezetét. A szimbólumok olvasásának képessége nem értelmi tudásnak, nem fogalmak elsajátításának, hanem élő tapasztalatnak a kérdése.

46. Először is vissza kell szerezelnünk a teremtet világ iránti bizalmat. Ez alatt azt értem, hogy a dolgok – melyekből a szentségek „készülnek” – Istentől származnak, Istenre irányulnak, és ő felvette őket, különösen a megtestesüléssel, hogy az üdvösség eszközeivé, a Lélek közvetítőivé, a kegyelem csatornáivá váljanak. Itt láthatjuk, milyen hatalmas távolság választ el bennünket mind a materialista, mind a spiritualista látásmódtól. Ha a teremtet dolgok nélkülözhetetlen részei az üdvösségünket munkáló szentségi cselekvésnek, akkor készen kell állnunk arra, hogy új, nem felszínes, hanem tiszteletteljes, hálás tekintettel nézzünk rájuk. Kezdetől fogva magukban hordozzák a szentségek megszentelő kegyelmének csíráját.

47. Egy másik döntő kérdés – még mindig azon gondolkodva, miként alakít bennünket a liturgia – a nevelés szükségessége ahhoz,

hogyan elsajátítsuk azt a belső magatartást, amely lehetővé teszi, hogy érzékeljük és megértsük a liturgikus szimbólumokat. Egyszerűen próbálom megfogalmazni. A szülőkre és még inkább a nagyszülőkre, de a plébánosainkra és katekétáinkra is gondolok. Sokan vagyunk, akik tőlük tanultuk meg a liturgikus gesztusok erejét, például a kereszttetést, a térdelést, a hiszekegyet. Talán nincs élénk emlékünkről, de könnyen el tudjuk képzelni azt a mozdulatot, amellyel egy nagyobb kéz megfogja egy gyermek kicsiny kezét, és lassan kíséri, amint először rajzolja magára üdvösségünk jelét. A mozdulatot szavak kísérik, szintén lassan, mint ha a mozdulat minden pillanatát, az egész testet birtokba akarnák venni: „Az Atya... a Fiú... és a Szentlélek... nevében... Ámen.” Aztán a felnőtt elengedi a gyermek kezét, és nézi, ahogy a gyermek egyedül ismétli meg, ő pedig kész segítséget nyújtani, ha szükség lenne rá. Immár átadta ezt mozdulatsort, mint egy ruhadarabot, amely vele együtt fog nőni, és úgy öltözteti, amit csak a Lélek ismer. Ettől a pillanattól kezdve az a mozdulat, annak szimbolikus ereje hozzánk tartozik, vagy jobban mondva, mi tartozunk hozzá, alakot ad nekünk, alakít bennünket. Nincs szükség sok beszédre, nem kell egészen megérteni azt a gesztust: kicsinek kell lenni mind az átadásban, mind a fogadásban. A többi a Lélek munkája. Így lettünk beavatva a szimbolikus nyelvbe. Nem engedhetjük, hogy megfosszanak bennünket ettől a gazdagságtól. Ahogy növekszünk, több eszközünk lehet megérteni, de mindig azzal a feltétellel, hogy kicsik maradunk.

Ars celebrandi

48. Annak egyik módja, hogy a liturgikus szimbólumokat megőrizzük és életadó megértésükben növekedjünk, a liturgikus ünneplés művészetének (*ars celebrandi*) ápolása. Ezt a kifejezést is többféleképpen szokták értelmezni. Világossá válik előttünk, ha a liturgiának a *Sacrosanctum Concilium* 7. pontjában leírt és már többször említett teológiai jelentését alapul véve értelmezzük. Az *ars celebrandi* nem szűkíthető egy rubrikális apparátus

puszta betartására, de szabályok nélküli, fantáziadús – olykor féktelen – kreativitásként sem fogható fel. A rítus már önmagánál fogva norma, és a norma sosem öncélú, hanem mindig annak a magasabb rendű valóságnak a szolgálatában áll, amelyet védeni kíván.

49. Mint minden művészet, ez is ismereteket igényel.

Mindenekelőtt ismerni kell a liturgián keresztül megvalósuló dinamizmust.

A liturgikus ünneplés eseménye az a hely, ahol a megemlékezés által a húsvéti misztérium jelenvalóvá válik, hogy a megkeresztelték, részvételük révén, megtapasztalhassák azt életükben. Ennek megértése nélkül könnyen a (többé-kevésbé kifinomult) külsőségség hibájába és a (többé-kevésbé merev) rubrikakövetés hibájába esünk.

Továbbá tudnunk kell, hogyan cselekszik a Szentlélek minden liturgikus ünneplésben: az ünneplés művészetének összhangban kell lennie a Lélek működésével. Csak így lesz mentes a szubjektivizmustól, mely az egyéni fogékonyság érvényre jutásának eredménye, és a kulturalizmustól, mely kulturális elemek olyan kritikátlan átvételét jelenti, amelynek semmi köze az inkulturáció helyes folyamatához.

Végül pedig ismerni kell a szimbolikus nyelv dinamikáit, sajátosságát és hatékonyságát.

50. Ezekből a rövid megjegyzésekből világos, hogy az ünneplés művészetét nem lehet rögtönözni. Mint minden művészet, ez is állhatatos alkalmazást igényel. A kézművesnek elég ismernie a technikát; a művésznek a technikai tudás mellett ihletre is szüksége van, mely a „megszállottság” egyik pozitív formája: a művész, az igazi művész nem birtokolja a művészetet, hanem inkább a művészet „szállja meg”, veszi birtokba őt. Az ember nem azzal tanulja meg az ünneplés művészetét, hogy részt vesz egy nyilvános beszédet vagy meggyőző kommunikációs technikákat oktató tanfolyamon (nem a szándékokat ítélem meg, hanem az eredményeket látom). Bármelyik eszköz hasznos lehet, de mindig alá kell vet-

ni a liturgia természetének és a Lélek működésének. Buzgón át kell adnunk magunkat az ünneplésnek, és engednünk kell, hogy maga az ünneplés adja át nekünk a művészetét. Guardini írja: „Be kell látnunk, milyen mélyen megrekedtünk az individualizmusban és a szubjektivizmusban; mennyire elszoktunk a Nagy általi igénybevételtől, és milyen kicsik vallási életünk mércéi. Újra fel kell ébresztenünk az érzéket az imádság nagy stílusa iránt, az egzisztenciálisra való törekvést az imádságban is. Az ehhez vezető út viszont a fegyelem, a gyenge szentimentalizmusról való lemondás; komoly munkát végezve – az Egyház iránti engedelmisségben – vallási életünkön és magatartásunkon is.”¹⁵ Így tanuljuk meg az ünneplés művészetét.

51. Amikor erről a témáról beszélünk, hajlamosak vagyunk azt gondolni, hogy ez csak a felszentelt szolgálattevőkre vonatkozik, akik a liturgikus ünneplést vezetik. Valójában olyan magatartásról van szó, amelyet minden megkereszteltnek meg kell élnie. A gyülekezetre tartozó összes cselekvésre, mozdulatra és megszólalásra gondolok: gyülekezés, vonulás, ülés, állás, térdelés, éneklés, csendben maradás, akklamáció, nézés, figyelmes hallgatás. Sokféle módja ez annak, ahogyan a gyülekezet – *egy emberként* (Neh 8,1) – részt vesz az ünneplésben. Az, hogy mindannyian együtt végzik ugyanazt a cselekvést, hogy mindannyian egy hangon szólalnak meg, az egész gyülekezet erejét közvetíti az egyén számára. Olyan egyöntetűség ez, amely nemhogy elnyomja a hívőket, hanem épp ellenkezőleg, arra neveli őket, hogy személyiségük hiteles egyediségét ne egyénieskedő magatartásformákban fedezzék fel, hanem annak tudatosításában, hogy egyetlen testet alkotnak. Nem arról van szó, mintha egy liturgikus illemtankönyvet kellene követnünk, hanem inkább egy olyan „fegyelemről” – a Guardini által használt értelemben –, amely, ha hitelesen megtartjuk, alakít bennünket: olyan cselekvések, mozdulatok és megszólalások ezek,

¹⁵ ROMANO GUARDINI: *Liturgische Bildung* (1923), in Id.: *Liturgie und liturgische Bildung*, Grünewald – Schöningh, Mainz – Paderborn, 1992, 99 [olaszul: *Formazione liturgica*, Brescia, 2022, 139].

amelyek rendet teremtenek belső világunkban azáltal, hogy bizonyos érzések, viszonyulások, viselkedésformák megélésére készítetnek. Ezek nem egy olyan eszmény kinyilvánítását jelentik, amelyből meg kellene próbálnunk ihletet meríteni, hanem olyan átfogó cselekvési formát jelentenek, amely a testet a maga teljességében, vagyis testi-lelki egységében bevonja.

52. Az egész gyülekezetre tartozó rituális cselekvések között rendkívül fontos helyet foglal el a csend. A rubrikák többször is kifejezetten előírják. Az egész eucharisztikus ünneplést csend veszi körül: csend előzi meg a kezdetét, és rituális kibontakozásának minden pillanatához csend kötődik. Jelen van ugyanis a bűnbánati cselekményben; a könyörgésre való felhívás után; az ige liturgiájában (az olvasmányok előtt, az olvasmányok között és a homília után); az eucharisztikus imában; az áldozás után.¹⁶ A csend nem menedékhely, ahová belső visszahúzódás kedvéért el lehet bújni, szinte szenvedve a szertartástól, mintha az csak zavaró tényező lenne: az ilyen csend ellentmondana az ünneplés lényegének. A liturgikus csend ennél sokkal több: a Szentlélek jelenlétének és működésének szimbóluma, aki az ünneplés egész cselekményét irányítja, ezért a csend gyakran egy rituális esemény sor csúcspontját képezi. Éppen azért, mert a Lélek szimbóluma, képes kifejezni az ő sokrétű tevékenységét. Így, az előbb említett mozzanatokra visszatérve, a csend bűnbánatra indít és felébreszti a megtérés vágyát; az Ige hallgatására és imádságra ösztönöz; felkészít Krisztus testének és vérének imádsására; az áldozás bensőséges perceiben mindenkinek sugallja, amit a Lélek munkálni akar az életében, hogy így a megtört kenyérhez hasonlóvá tegyen bennünket. Ezért kell különös gondossággal végeznünk a csend szimbolikus cselekvését: a Lélek benne ad nekünk alakot.

¹⁶ Vö. *A Római misekönyv általános rendelkezései*, 45, 51, 54–56, 66, 71, 78, 84, 88, 271.

53. Minden gesztus és minden szó egy pontos cselekvést tartalmaz, amely mindig új, mert életünknek egy mindig új pillanatával találkozik. Hadd magyarázzam el egyetlen egyszerű példával. Letérdelünk, hogy bocsánatot kérjünk; hogy megadásra kényszerítsük gőgünket; hogy odaadjuk könnyeinket Istennek; hogy segítségért esedezünk; hogy megköszönjünk a kapott ajándékot: mindig ugyanaz a gesztus, mely lényegében Isten előtti kicsinységünket nyilvánítja ki. De életünk különböző pillanataiban végrehajtva alakít bennünket lelkünk mélyén, hogy aztán ez a változás külsőleg is megnyilvánuljon az Istennel és testvéreinkkel való kapcsolatunkban. A letérdelést is művészettel kell végezni, vagyis teljes tudatában szimbolikus jelentésének, és annak, hogy szükségünk van kifejezni ezzel a gesztussal, milyenek vagyunk az Úr jelenlétében. Ha mindez igaz erre az egyszerű gesztusra, mennyivel inkább igaz az Ige ünneplésére? Mekkora művészetet kell megtanulnunk az Ige hirdetésében, az Ige hallgatásában, abban, hogy az Igét imánk ihlető forrásává tegyük és életre váltsuk? Mindez a legnagyobb gondosságot érdemli – nem formális, nem külsődleges, hanem életalakító, belső gondosságot –, mert az ünneplés „művészien” kifejezett minden gesztusa és minden szava alakítja az egyén és a közösség kereszténységét.

54. Ha igaz, hogy az *ars celebrandi* az egész ünneplő gyülekezetre vonatkozik, akkor az is igaz, hogy a felszentelt szolgálattevőknek különös gondot kell fordítaniuk rá. A keresztény közösségeket látogatva gyakran észrevettem, hogy liturgikus ünneplésük módját az határozza meg – a jóban és sajnos a rosszban is –, hogy plébánosuk miként vezeti a liturgiát. Azt mondhatjuk, hogy az irányításnak különböző „modelljei” vannak. Íme, egy lehetséges listája azoknak a magatartásformáknak, amelyek, bár egymással ellentétesek, kétségkívül az irányítás nem megfelelő módját jelentik: szigorú merevség vagy féktelen kreativitás; spiritualizáló miszticizmus vagy gyakorlatias funkcionálizmus; kapkodó sietség vagy nyomatékos lassúság; gondatlan hanyagság vagy túlzott finomkodás; nagyfokú kedélyesség vagy szakrális szenvtelenség. E példák

széles skálája ellenére azt gondolom, hogy ezeknek a nem megfelelő modelleknek egyetlen közös gyökere van: a mérhetetlen egyénieskedés a szertartás irányításában, mely időnkén arról a rosszul leplezett beteges törekvéstről árulkodik, hogy az illető a figyelem középpontjába kerüljön. Ez gyakran még nyilvánvalóbbá válik, amikor miséinket interneten közvetítjük, ami nem mindig helyénvaló, és amin el kellene gondolkodnunk. Szeretném világossá tenni, hogy nem ezek a legelterjedtebb magatartásformák, de a gyülekezetek nem ritkán ilyen „bántalmazásokat” szenvednek el.

55. Sok mindent lehetne mondani a liturgikus ünneplés irányításának fontos és kényes feladatáról. Többször is szóltam a homíliamondás nagy munkát igénylő köteletségéről.¹⁷ Itt néhány szélesebb körű megfontolásra szorítkozom, továbbra is azon gondolkodva veletek, miként alakít bennünket a liturgia. A közösségeinkben tartott rendszeres vasárnapi misékre gondolok: ezért a papokat tartom szem előtt, de burkoltan az összes felszentelt szolgálattevőt is.

56. A pap a liturgikus ünneplésben való jellegzetes részvételét az egyházi rend szentségében kapott ajándék erejében éli meg: ez a jellegzetesség éppen az ünnepség irányításában fejeződik ki. Mint minden szolgálat, melyet végeznie kell, ez sem elsősorban a közösség által ráruházott feladat, hanem inkább a Szentlélek felszentelésakor kapott kiadásának következménye. A Szentléleknek ez a kiadása teszi őt képessé erre a feladatra. A papot is alakítja az ő ünneplő gyülekezetet irányító tevékenysége.

57. Ahhoz, hogy ezt a szolgálatot jól – sőt, művészien – végezze, alapvető fontosságú, hogy a papban elevenen éljen annak tudata, hogy ő – Isten kegyelméből – a feltámadt Úr különleges jelenlé-

¹⁷ Lásd *Evangelii gaudium* apostoli buzdítás (2013. november 24.), 135–144.

te. A felszentelt szolgálattevő maga is egyike az Úr jelenléti módjainak, melyek a keresztyén gyülekezetet egyedivé, minden más gyülekezettől különbözővé teszik (vö. *Sacrosanctum Concilium*, 7). Ez a tény „szentségi” jelleget ad – a szó tág értelmében – a szertartást vezető személy minden gesztusának és szavának. A gyülekezetnek joga van ahhoz, hogy ezekből a gesztusokból és szavakból kiérezze az Úrnak azt a vágyát, hogy ma is, mint az utolsó vacsorán, velünk kívánja elkölteni a húsvéti vacsorát. A feltámadt Úr tehát a főszereplő, és semmiképpen sem a mi éretlenségeink, melyek valamilyen szerep vagy magatartás felvétele révén olyan vállalható formát keresnek, amelyet nem találhatnak meg. Magát a papot is legyőzi az Úrnak ez a közösségre lépni akaró vágya, melyet mindnyájunk iránt érez: mintha a pap Jézus szeretettől lángoló szíve és minden egyes hívő szíve – Jézus szeretetének tárgya – közé lenne helyezve. Az eucharisztikus ünneplés vezetése nem más, mint elmerülés Isten szeretetének lobogó tüzeiben. Ha megadatik, hogy ezt a valóságot megértsük, vagy akár csak megérezzük, akkor biztosan nem lesz szükségünk többé *direktóriumra*, mely előírja a megfelelő viselkedést. Ha mégis szükségünk van rá, az *szívünk keménysége miatt* van. A legmagasabb, s ezért a legtöbbet követelő norma magának az eucharisztikus ünneplésnek a valósága, mely kiválaszt szavakat, gesztusokat, érzéseket, s ezáltal megérteti velünk, hogy ezek megfelelnek-e vagy sem annak a feladatnak, amelyet végezniük kell. Nyilvánvaló, hogy ezt sem lehet rögtönözni: ez művészet, mely a paptól alkalmazást igényel, vagyis az Úr által a földre hozott szeretettűzzel való állhatatos, rendszeres érintkezést (vö. Lk 12,49).

58. Amikor az első közösség az Úr parancsának engedelmeskedve megtöri a kenyeret, ezt Mária tekintetétől kísérve teszi, aki kíséri az Egyház első lépteit: „Mindannyian egy szívvel, egy lélekkel állhatatosan imádkoztak az asszonyokkal, Máriával, Jézus anyjával és testvéreivel együtt” (ApCsel 1,14). A Szűzanya „szemmel tartja” Fiának apostolokra bízott gesztusait. Ahogyan méhében őrizte a testté lett Igét – Gábor angyal szavainak elfogadása után –, Szűz

Mária az Egyház méhében ismét csak őrzi a gesztusokat, melyek Fiának testét létrehozzák. A papot, aki az egyházi rend szentségével kapott ajándék erejében megismétli ezeket a gesztusokat, a Szűzanya a méhében őrzi. Szükségünk van-e még olyan normára, amely megmondja, hogyan viselkedjünk?

59. A papok, miután eszközévé váltak annak, hogy az Úr szeretetének tüztét lángra lobbantsák a földön, és miközben őrzi őket méhében Mária, az Egyházzá-Templommá lett Szűz (ahogy Szent Ferenc énekelte), engedik, hogy a Lélek dolgozzon rajtuk, aki be akarja fejezni a felszentelésükkor megkezdett művet. A Lélek működése megadja nekik a lehetőséget, hogy az eucharisztikus ünneplés irányításának feladatát a bűnösségének tudatában lévő Péter félelmével (vö. Lk 5,1–11) és a szenvedő szolga mélységes alázatával (vö. Iz 42 sk.) végezzék, arra vágyva, hogy a rájuk bízott nép „elfogyassza” őket szolgálatuk mindennapi gyakorlása során.

60. Maga az eucharisztikus ünneplés az, ami az ünneplés vezetésének erre a szintjére ránevel, és nem – ismételjük – az értelmi kapcsolódás, még akkor sem, ha abban egész elménkkel, egész érzelmi világunkkal részt veszünk. A papot tehát azok a szavak és gesztusok képzik ki az irányításra, amelyeket a liturgia az ajkára ad és a kezébe helyez.

Nem trónszéken ül,¹⁸ mert az Úr a szolga alázatával uralkodik.

Nem fosztja meg központi szerepétől az oltárt, *mely Krisztus jelképe, akinek átszúrt oldalából vér és víz csordult, hogy az Egyház szentségei jöjjenek létre általuk [...], és aki dicséretünk és bálaadásunk központja.*¹⁹

Felajánlaskor mélyen meghajol az oltár felé, s a következő szavak alázatra és bűnbánatra nevelik: „Alázatos lélekkel és töredel-

¹⁸ Vö. *A Római misekönyv általános rendelkezései*, 310.

¹⁹ *Prex dedicationis*, in *Ordo dedicationis ecclesiae et altaris* (1977), 102 [A templom- és oltárszentelés rendje, gépelt kézirat, 1980, 106–107].

mes szívvel kérünk, Urunk, Istenünk, fogadj el minket, és legyen kedves színed előtt áldozatunk.”²⁰

Nem tarthatja nagyra magát a rábízott szolgálat tekintetében, hiszen a liturgia arra hívja, hogy kérje a megtisztulást, a víz jelében: „Mosd le, Uram, bűneimet, és vétkeimtől tisztíts meg engem!”²¹

A szavak, melyeket a liturgia az ajkára ad, különböző tartalmúak, melyek sajátos hangnemeket követelnek: e szavak fontossága a paptól igazi *ars dicendit* kíván. Ezek adnak alakot belső érzéseinek: hol a gyülekezet nevében az Atyához intézett könyörgésben, hol a gyülekezethez intézett buzdításban, hol az egész gyülekezettel együtt elhangzó akklamációban.

Az eucharisztikus imával – melyben az összes megkeresztelt is részt vesz *azzal, hogy tisztelettel és csendben* hallgatja, és amelyben *akklamációkkal* közreműködik²² – az ünneplést vezető papnak ereje van ahhoz, hogy az *egész szent nép nevében* emlékeztesse az Atyát Fia áldozatára az utolsó vacsorán, hogy az a végtelen nagy ajándék újból jelenvalóvá váljon az oltáron. Abban az áldozatban önmaga felajánlásával vesz részt. A pap nem beszélheti el az Atyának az utolsó vacsorát anélkül, hogy részt ne venne rajta. Nem mondhatja: „Vegyétek, és egyetek ebből mindnyájan, mert ez az én testem, mely értetek adatik”, ha nem éli meg ugyanazt a vágyat, hogy saját testét, saját életét áldozza a rábízott népért. Ez az, ami szolgálatának gyakorlása során történik. Mindezek, és sok más is, folyamatosan alakítják a papot a liturgikus ünneplés vezetésében.

* * *

²⁰ *Missale Romanum* (2008), 515: „In spiritu humilitatis et in animo contrito suscipiamur a te, Domine; et sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie, ut placeat tibi, Domine Deus” [*Római misekönyv* (2022), 425].

²¹ *Missale Romanum* (2008), 515: „Lava me, Domine, ab iniquitate mea, et a peccato meo munda me” [*Római misekönyv* (2022), 426].

²² Vö. *A Római misekönyv általános rendelkezései*, 78–79.

61. Csak néhány gondolatot szerettem volna felkínálni, melyek természetesen nem merítik ki a szent misztériumok ünneplésének mérhetetlen kincsét. Kérem az összes püspököt, a papokat és a diakónusokat, a szemináriumi nevelőket, a teológiai karok és teológiai főiskolák tanárait, az összes katekétát, hogy segítsenek Isten szent népének meríteni abból, ami mindig is a keresztény lelkiség elsődleges forrása volt. Állandóan azon kell lennünk, hogy újra felfedezzük a *Sacrosanctum Concilium* első pontjaiban megfogalmazott általános elvek gazdagságát, és megértsük az első és az összes többi zsinati konstitúció közötti szoros kapcsolatot. Ezért nem térhetünk vissza ahhoz a rituális formához, amelyet a zsinati atyák, *cum Petro* és *sub Petro*, megreformálni éreztek szükségesnek, elfogadva – a Lélek vezetése alatt és pásztori lelkiismeretüket követve – azokat az elveket, amelyekből a reform született. Szent VI. Pál pápa és Szent II. János Pál pápa az *ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II* megújított liturgikus könyvek jóváhagyásával biztosították a reform zsinathoz való hűségét. Ezért írtam meg a *Traditionis custodest*, hogy az Egyház – a nyelvek sokféleségében – *egy és ugyanazon* imát emelhessen Istenhez, mely képes kifejezni egységét.²³ Mint már írtam, azt kívánom, hogy legyen helyreállítva ez az egység az egész római rítusú Egyházban.

62. Szeretném, ha ez a levél segítene újra rácsodálkozni a keresztény liturgikus ünneplés igazságának szépségére, ha emlékeztetne bennünket a hiteles liturgikus képzés szükségességére, és ha segítene felismerni annak az ünneplési művészetnek a fontosságát, amely a húsvéti misztérium igazságát és minden megkeresztelt személy – hivatásának megfelelő – részvételét szolgálja.

Mindez a gazdagság nincs messze tőlünk: ott van templomainkban, keresztény ünnepeinkben, a központi szerepet kapó vasárnapban, az ünnepelt szentségek erejében. A keresztény élet a nö-

²³ Vö. VI. PÁL: *Missale Romanum* kezdetű apostoli konstitúció (1969. április 3.), AAS 61 (1969) 222 [*Római misekönyv* (2022), 24].

vekedés folyamatos útja: hagyjuk magunkat örömmel és közösségben alakítani!

63. Ezért utunk folytatásához szeretnék még egy dolgot javasolni nektek. Arra biztatlak benneteket, hogy fedezzétek fel újra a *liturgikus évnék* és az *Úr napjának* az értelmét: a zsinat ezt is meghagyta nekünk (vö. *Sacrosanctum Concilium*, 102–111).

64. A fentiek fényében megértjük, hogy a liturgikus év azt a lehetőséget nyújtja számunkra, hogy növekedjünk Krisztus misztériumának megismerésében, hogy életünket az ő húsvétjának misztériumába merítsük, miközben várjuk visszatérését. Ez az igazi folyamatos képzés és képződés. Életünk nem események véletlenszerű és zavaros egymásutánja, hanem olyan út, amely húsvétról húsvétra hasonlóvá tesz őhozzá, *míg reménykedve várjuk az örök boldogságot és Üdvözítőnknek, Jézus Krisztusnak dicsőségét.*²⁴

65. A húsvét által megújított idő folyásában az Egyház minden nyolcadik napon, vasárnap megünnepli az üdvözítés eseményét. A vasárnap, mielőtt parancs lenne, ajándék, melyet Isten ad népének (ezért őrzi az Egyház parancssal). A vasárnapi liturgia lehetőséget nyújt a keresztyény közösségnek, hogy az eucharisztia által alakuljon. Vasárnapról vasárnapra a feltámadt Úr igéje megvilágítja létünket, és azt akarja munkálni bennünk, amiért küldetett (vö. Iz 55,10–11). Vasárnapról vasárnapra a Krisztus testében és vérében való részesedésünk az Atyának tetsző áldozattá akarja tenni a mi életünket is, a testvéri közösség megélésével, amely megosztásban, befogadásban, szolgálatban nyilvánul meg. Vasárnapról vasárnapra a megtört kenyér ereje megtart bennünket az evangélium hirdetésében, amelyen liturgikus ünneplésünk hitelessége mutatkozik meg.

²⁴ *Missale Romanum* (2008), 598: „expectantes beatam spem et adventum Salvatoris nostri Iesu Christi” [*Római misekönyv* (2022), 511].

Hagyjunk fel a vitákkal, és hallgassuk együtt, mit mond a Lélek az Egyháznak, őrizzük meg az egymással való közösséget, és ámuljunk el továbbra is a liturgia szépségén! Nekünk adatott a húsvéti vacsora, engedjük, hogy őrizzen bennünket az Úrnak az a folyamatos vágya, hogy velünk költhesse el! Máriának, az Egyház anyjának tekintetétől kísérve.

*Kelt Rómában, a Lateráni Szent János-bazilikánál,
június 29-én, Péter és Pál apostolok ünnepén,
a 2022. évben, pápaságom tizedik évében.*

Ferenc

„Félve remegjen az egész ember,
rendüljön meg az egész világ,
és ujjongjon az ég,
midőn az oltár fölött a pap kezében van
Krisztus, az élő Isten Fia!
Ó, csodálatra méltó fönség és ámulandó méltóság!
Ó, fölséges alázatosság!
Ó, alázatos fölség,
hogy a mindenség Ura, Isten és az Isten Fia
így megalázza magát,
hogy a mi üdvösségünkért
a kenyér szerény színe alá rejtetik!
Lássátok meg, testvérek, Isten alázatosságát,
és öntsétek ki szíveteket előtte;
alázkodjatok meg ti is,
hogy felmagasztaltassatok általa!
Semmit se tartsatok tehát vissza magatokból magatoknak,
hogy egészen visszafogadjon benneteket az,
aki egészen odaadja önmagát nektek.”

(Assisi Szent Ferenc: *Levél az egész rendhez* II, 26–29.)²⁵

²⁵ Assisi Szent Ferenc írásai, Ferences Források Magyarul 3, Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány, Budapest, 2018, 92.

I. MELLÉKLET

Ferenc pápa *Traditionis custodes* kezdetű,
motu proprio formában kiadott apostoli levele
az 1970-es reform előtti római liturgia használatáról

A püspökök mint a *bagyomány őrzői*, Róma püspökével közösségben, részegyházaikban az egység látható princípiumát és alapját képezik.¹ A Szentlélek vezetésével az evangélium hirdetése és az eucharisztia ünneplése által kormányozzák a rájuk bízott részegyházakat.²

Hogy az Egyház összhangját és egységét előmozdítsák, tiszteletre méltó elődeim, Szent II. János Pál és XVI. Benedek – atyai gondoskodással azok iránt, akik egyes térségekben a II. Vatikáni Zsinat által kívánt reformot megelőző liturgikus formákhoz ragaszkodtak – megadták és szabályozták a Szent XXIII. János által 1962-ben kiadott *Római misekönyv* használatának lehetőségét.³ Így akarták „megkönnyíteni az egyházi közösséget azoknak a katolikusoknak, akik egyes korábbi liturgikus formákhoz kötődnek”, de nem másoknak.⁴

Tiszteletre méltó elődöm, XVI. Benedek kezdeményezésének nyomdokain járva, aki a *Summorum Pontificum* motu proprio alkalmazásának megvizsgálására hívta fel a püspököket három évvel annak megjelenése után, a Hittani Kongregáció 2020-ban

¹ Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Lumen gentium* dogmatikus konstitúció az Egyházzól (1964. november 21.), 23, AAS 57 (1965) 27.

² Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Lumen gentium* dogmatikus konstitúció az Egyházzól (1964. november 21.), 27, AAS 57 (1965) 32; II. Vatikáni Zsinat: *Christus Dominus* határozat a püspökök pásztori szolgálatáról az Egyházban (1965. október 28.), 11, AAS 58 (1966) 677–678; *A Katolikus Egyház katekizmusa*, 833.

³ Vö. II. János Pál: *Ecclesia Dei* kezdetű, motu proprio formában kiadott apostoli levél (1988. július 2.), AAS 80 (1998) 1495–1498; XVI. Benedek pápa: *Summorum Pontificum* kezdetű, motu proprio formában kiadott apostoli levél (2007. július 7.), AAS 99 (2007) 777–781; *Ecclesiae unitatem* kezdetű, motu proprio formában kiadott apostoli levél (2009. július 2), AAS 101 (2009) 710–711.

⁴ II. János Pál: *Ecclesia Dei* kezdetű, motu proprio formában kiadott apostoli levél (1988. július 2.), 5, AAS 80 (1988) 1498.

részletes konzultációt folytatott a püspökökkel, melynek eredményeit az ezekben az években szerzett tapasztalatok fényében mérlegre tettük.

Most, tekintettel a püspökök által kifejezett kívánságokra, és meghallgatva a Hittani Kongregáció véleményét, szeretnék ezzel az apostoli levéllel még inkább előrelépni az egyházi közösség állandó keresésében. Ezért helyénvalónak tartottam elrendelni a következőket:

1. cikk. A Szent VI. Pál és Szent II. János Pál pápák által kihirdetett liturgikus könyvek, a II. Vatikáni Zsinat határozatainak értelmében, a római rítus *lex orandi*jának egyetlen kifejeződési formáját jelentik.

2. cikk. A megyéspüspöknek mint a rábízott részegyházban az egész liturgikus élet irányítójának, előmozdítójának és őrzőjének⁵ a kötelessége, hogy a liturgikus ünneplést szabályozza saját egyházmegyéjében.⁶ Ezért az ő kizárólagos hatáskörébe tartozik az 1962-es *Missale Romanum* használatának engedélyezése az egyházmegyében, követve az Apostoli Szentszék útmutatásait.

3. cikk. Azokban az egyházmegyékben, ahol máig jelen van egy vagy több olyan csoport, amely az 1970-es reform előtti misekönyv szerint végzi a szertartást, a püspöknek:

1. § meg kell bizonyosodnia arról, hogy ezek a csoportok nem zárják ki a liturgikus reformnak, a II. Vatikáni Zsinat rendelkezéseinek és a pápák tanítóhivatalának érvényességét és törvényességét;

2. § ki kell jelölnie egy vagy több helyet, ahol az ezekhez a csoportokhoz tartozó hívők összegyűlhetnek az eucharisztia

⁵ Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Sacrosanctum Concilium* konstitúció a szent liturgiáról (1963. december 4.), 41, AAS 56 (1964) 111; *Caeremoniale Episcoporum*, 9; ISTENTISZTELETI ÉS SZENTSÉGI KONGREGÁCIÓ: *Redemptionis Sacramentum* instrukció egyes megtartandó, illetve kerülendő dolgokról a legszentebb Eucharisziával kapcsolatban (2004. március 25.), 19–25, AAS 96 (2004) 555–557.

⁶ Vö. *Egyházi törvénykönyv*, 375. kánon, 1. §; 392. kánon.

ünneplésére (de ez nem lehet plébániatemplom, és e célból új személyi plébániákat sem lehet létesíteni);

3. § a kijelölt helyen meg kell határozni azokat a napokat, amelyeken az eucharisztia ünneplése a Szent XXIII. János által 1962-ben kihirdetett *Missale Romanum* használatával engedélyezve van.⁷ Ezeken a miséken az olvasmányokat népnyelven kell felolvasni, a Szentírásnak a liturgikus használatra szánt, az illetékes püspöki konferenciák által jóváhagyott fordításait felhasználva;

4. § ki kell neveznie egy papot, aki a püspök megbízottjaként felelős a misézésért és a hívők ezen csoportjainak lelkipásztori gondozásáért. A papnak alkalmasnak kell lennie erre a feladatra, jártasnak kell lennie az 1970-es reform előtti *Missale Romanum* használatában, olyan jó latin nyelvtudással kell rendelkeznie, hogy teljesen megértse a rubrikák szövegét és a liturgikus szövegeket, valamint buzgó lelkipásztori szeretetnek és egyházi közösségi érzésnek kell betöltenie. Szükséges ugyanis, hogy a megbízott papnak ne csak a liturgia méltóságteljes ünneplése legyen szívügye, hanem a hívők lelkipásztori gondozása is;

5. § az ezen hívők érdekében kánonilag létesített személyi plébániákon megfelelően meg kell vizsgálnia, hogy azok ténylegesen hasznosak-e a hívők lelki fejlődése szempontjából, és döntenie kell arról, hogy fenntartja-e őket vagy sem;

6. § figyelnie kell arra, hogy ne engedélyezze új csoportok létrehozását.

4. cikk. A jelen motu proprio közzététele után felszentelt papoknak, akik az 1962-es *Missale Romanum*mal kívánnak misézni, hivatalos kérelmet kell benyújtaniuk a megyéspüspökhöz, aki

⁷ HITTANI KONGREGÁCIÓ: *Quo magis* határozat a római rítus rendkívüli formája számára készült hét új prefáció jóváhagyásáról (2020. február 22.), és *Cum sanctissima* határozat a szentek liturgikus ünnepléséről a római rítus rendkívüli formájában (2020. február 22.), *L'Osservatore Romano*, 2020. március 26., 6. oldal.

nek az engedély megadása előtt konzultálnia kell az Apostoli Szentszékkal.

5. cikk. Azoknak a papoknak, akik már az 1962-es *Missale Romanum* szerint miséznek, engedélyt kell kérniük a megyéspüspöktől, hogy továbbra is élhessenek ezzel a felhatalmazással.

6. cikk. A megszentelt életnek azok az intézményei és az apostoli életnek azok a társaságai, amelyeket egykor az *Ecclesia Dei* Pápai Bizottság létesített, mostantól a Megszentelt Élet Intézményei és Apostoli Élet Társaságai Kongregációjának hatáskörébe tartoznak.

7. cikk. A Szentszék hatalmát az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció, valamint a Megszentelt Élet Intézményeinek és Apostoli Élet Társaságainak Kongregációja gyakorolja a hatáskörükbe tartozó ügyekben, felügyelve ezeknek a rendelkezéseknek a betartását.

8. cikk. A korábbi előírások, utasítások, engedélyek és jogszabások, amelyek nincsenek összhangban a jelen motu proprio rendelkezéseivel, hatályukat veszítik.

Elrendelem, hogy mindazt, amiről ezzel a motu proprio formában kiadott apostoli levéllel határoztam, minden részletre kiterjedően tartsák be, minden ellentétes dolog ellenére, még ha az külön említésre méltó lenne is, és elrendelem, hogy az *Osservatore Romano* napilapban való közzététel útján hirdessék ki, s ezzel azonnal hatályba lépjen, azt követően pedig a Szentszék hivatalos közlönyében, az *Acta Apostolicae Sedis*ben is tegyék közzé.

*Kelt Rómában, a Lateráni Szent Jánosnál,
2021. július 16-án, Kármelhegyi Boldogasszony
liturgikus emléknapján,
pápaságunk kilencedik évében.*

Ferenc

II. MELLÉKLET

Ferenc pápa kísérőlevele a *Traditionis custodes* kezdetű motu proprio-hoz

Kedves Püspöktestvéreim!

Amint azt elődöm, XVI. Benedek tette a *Summorum Pontificum* esetében, én is kísérőlevelet kívánok küldeni a *Traditionis custodes* motu proprio-hoz, hogy elmagyarázzam az okokat, amelyek erre a döntésre készítették. Bizalommal és őszinte nyíltsággal fordulok hozzátok, annak „az egész Egyházzal való közös törődésnek” a nevében, „amely nagyban hozzájárul az egyetemes Egyház javához”, ahogyan arra a II. Vatikáni Zsinat emlékeztet bennünket.¹

Mindenki számára nyilvánvalóak az okok, amelyek Szent II. János Pált és XVI. Benedeket arra készítették, hogy megadják a lehetőséget annak, hogy az eucharisztikus áldozatot a Szent V. Piusz által kihirdetett és Szent XXIII. János által 1962-ben kiadott *Római misekönyv* használatával mutassák be. Az Istentiszteleti Kongregáció 1984-es felmentésével² adott és Szent II. János Pál 1988-as *Ecclesia Dei* motu proprio-jával megerősített³ engedélyt mindenekelőtt az a szándék motiválta, hogy elősegítse a szakadás megszüntetését a Lefebvre érsek által vezetett mozgalommal. Tehát a püspökökhöz intézett azon kérésnek, hogy fogadják nagylelkűen az említett misekönyv használatát kérő hívők „jogos kívánságait”, az egész Egyházat érintő oka volt, az Egyház egységének helyreállítása motiválta.

¹ Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Lumen gentium* dogmatikus konstitúció az Egyházzról (1964. november 21.), 23, AAS 57 (1965) 27.

² Vö. ISTENTISZTELETI KONGREGÁCIÓ: *Quattuor abbinc annos* levél a püspöki konferenciák elnökeinek (1984. október 3.), AAS 76 (1984) 1088–1089.

³ II. JÁNOS PÁL: *Ecclesia Dei* kezdetű, motu proprio formában kiadott apostoli levél (1988. július 2.), AAS 80 (1998) 1495–1498.

Ezt a felhatalmazást az Egyházon belül sokan úgy értelmezték, hogy a Szent V. Piusz által kihirdetett *Római misekönyvet* szabadon lehet használni, ami a Szent VI. Pál által kihirdetett *Római misekönyvvel* való párhuzamos használatot eredményezte. Hogy ezt a helyzetet rendezze, XVI. Benedek – sok évvel később – beavatkozott a kérdésbe, és szabályozta az Egyház egyik belső tényét, minthogy sok pap és közösség „hálásan élt a Szent II. János Pál motu proprioja által kínált lehetőséggel”. Hangsúlyozva, hogy a dolgok ilyesfajta alakulását 1988-ban nem lehetett előre látni, a 2007-es *Summorum Pontificum* motu proprio „világosabb jogi szabályozást”⁴ kívánt bevezetni. Annak érdekében, hogy megkönnyítse a [reform előtti liturgiához való] hozzáférést azok számára, akik – köztük fiatalok is – „felfedezik ezt a liturgikus formát, vonzódnak hozzá, és benne számukra különösen megfelelő formát találnak a legszentebb eucharisztia titkával való találkozásra”,⁵ XVI. Benedek kijelentette, hogy „a Szent V. Piusz által kihirdetett és Boldog XXIII. János által újólag kiadott misekönyv ugyanannak a *lex orandī*nak a rendkívüli kifejeződési formája”, és megadta „az 1962-es misekönyv használatának szélesebb körű lehetőségét”.⁶

Döntésének hátterében az a meggyőződés állt, hogy ez az intézkedés nem vonja kétségbe a II. Vatikáni Zsinat egyik alapvető döntését, és ezzel nem ássa alá annak tekintélyét: a motu proprio teljes mértékben elismerte, hogy „a VI. Pál által kihirdetett misekönyv a latin rítusú katolikus Egyház *lex orandī*jának rendes kifejeződése”.⁷ A Szent V. Piusz által kihirdetett misekönyv „ugyanazon *lex orandi* rendkívüli kifejeződéseként” való elismerésének semmiképpen sem a liturgikus reform figyelmen kívül hagyása

⁴ XVI. BENEDEK: *Levél a Katolikus Egyház püspökeinek a római rítusról* (2007. július 7.), AAS 99 (2007) 796.

⁵ XVI. BENEDEK: *Levél a Katolikus Egyház püspökeinek a római rítusról* (2007. július 7.), AAS 99 (2007) 796.

⁶ XVI. BENEDEK: *Levél a Katolikus Egyház püspökeinek a római rítusról* (2007. július 7.), AAS 99 (2007) 797.

⁷ XVI. BENEDEK: *Summorum Pontificum* kezdetű, motu proprio formában kiadott apostoli levél (2007. július 7.), AAS 99 (2007) 779.

volt a célja, hanem az a szándék vezette, hogy eleget tegyen „e hívők kitartó imáinak”, lehetővé téve számukra, hogy „a Római misekönyvnek a Boldog XXIII. János által 1962-ben kihirdetett – és soha hatályon kívül nem helyezett – editio typicája szerint mutassák be a szentmiseáldozatot az Egyház liturgiájának rendkívüli formájaként”.⁸ Döntésében megerősítette az a tény, hogy azok, akik „a szent liturgia számukra kedves formáját akarták megtalálni”, „egyértelműen elfogadták a II. Vatikáni Zsinat kötelező jellegét, és hűségesek voltak a pápához és a püspökökhöz”.⁹ A plébániai közösségek szétszakadásától való félelmet pedig alaptalannak nyilvánította, mert „a római rítus használatának két formája gazdagíthatja egymást”.¹⁰ Ezért felkérte a püspököket, hogy győzzék le a kétségeket és a félelmeket, és fogadják el a szabályokat, „örködve afelett, hogy minden békében és nyugalomban történjen”, azaz az ígérettel, hogy „meg lehet találni a módját a megoldásnak”, ha „a motu proprio hatálybalépése után” „komoly nehézségek” merülnének fel a normák alkalmazása során.¹¹

Tizenhárom évvel később megbízta a Hittani Kongregációt, hogy küldjön nektek egy kérdőívet a *Summorum Pontificum* motu proprio alkalmazásáról. A kapott válaszokból kiderült, hogy a helyzet szomorú és aggasztó, ami megerősítette bennem a beavatkozás szükségességét. Sajnos elődeim lelkipásztori szándékát, akik azt akarták, hogy „minden erőfeszítést megtegyenek annak érdekében, hogy mindazok, akik valóban vágnak az egységre, megmaradhassanak ebben az egységben vagy azt újra felfedzhessék”,¹² gyakran jelentős mértékben figyelmen kívül hagyták.

⁸ XVI. BENEDEK: *Summorum Pontificum* kezdetű, motu proprio formában kiadott apostoli levél (2007. július 7.), AAS 99 (2007) 779.

⁹ XVI. BENEDEK: *Levél a Katolikus Egyház püspökeinek a római rítusról* (2007. július 7.), AAS 99 (2007) 796.

¹⁰ XVI. BENEDEK: *Levél a Katolikus Egyház püspökeinek a római rítusról* (2007. július 7.), AAS 99 (2007) 797.

¹¹ XVI. BENEDEK: *Levél a Katolikus Egyház püspökeinek a római rítusról* (2007. július 7.), AAS 99 (2007) 798.

¹² XVI. BENEDEK: *Levél a Katolikus Egyház püspökeinek a római rítusról* (2007. július 7.), AAS 99 (2007) 797–798.

A Szent II. János Pál által felkínált és a XVI. Benedek által még nagyobb nagyilelkűséggel felkínált lehetőséget – mely az Egyház teste egységének újramegteremtését célozta a különböző liturgikus érzékenységek tekintetében –, arra használták fel, hogy növeljék a távolságokat, megszilárdítsák a különbözőségeket, ellentétes táborokat építsenek, melyek megsebzik az Egyházat és fékezik előrehaladását, kitéve azt a megosztottság veszélyének.

Ugyanígy aggasztóak az egyik és másik oldal visszaélései a liturgia ünneplésében. XVI. Benedekhez hasonlóan én is rosszallom, hogy „sok helyen az eucharisziát nem hűségesen, nem az új misekönyv előírásai szerint ünneplik, hanem azt úgy fogják fel, mint felhatalmazást, sőt kötelességet a kreativitásra, amely gyakran az elviselhetőség határát súroló torzulásokhoz vezet”.¹³ De nem kevésbé elszomorító az 1962-es *Missale Romanum* eszközszerű használata, amelyet egyre inkább jellemez nemcsak a liturgikus reformnak, hanem a II. Vatikáni Zsinatnak a növekvő elutasítása azzal az alaptalan és tarthatatlan állítással, hogy az elárulta a hagyományt és az „igazi Egyházat”. Ha igaz, hogy az Egyház útját a hagyomány dinamizmusában kell felfogni, „mely az apostoloktól ered és a Szentlélek segítségével halad előre az Egyházban” (DV 8), akkor a II. Vatikáni Zsinat ennek a dinamizmusnak a legutóbbi szakaszát jelenti, amelynek során a katolikus püspökök a Lélekre figyeltek, hogy felismerjék az utat, melyet a Lélek az Egyháznak mutat. A zsinatot kétségbe vonni annyit jelent, mint kétségbe vonni az atyák szándékait, akik ünnepélyesen gyakorolták testületi hatalmukat *cum Petro et sub Petro* az ökumenikus zsinaton,¹⁴ és végső soron magát a Szentlelket kétségbe vonni, aki az Egyházat vezeti.

Éppen a II. Vatikáni Zsinat világítja meg az elődeim által tett engedmény felülvizsgálatára vonatkozó döntés értelmét. A püspökök leghatározottabban kifejezett kívánságai között szerepel

¹³ XVI. BENEDEK: *Levél a Katolikus Egyház püspökeinek a római rítusról* (2007. július 7.), AAS 99 (2007) 796.

¹⁴ Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Lumen gentium* dogmatikus konstitúció az Egyházról (1964. november 21.), 23, AAS 57 (1965) 27.

Isten egész népének a teljes, tudatos és tevékeny részvétele a liturgiában,¹⁵ összhangban azzal, amit már XII. Piusz is kijelentett a *Mediator Dei* enciklikájában a liturgia megújításáról.¹⁶ A *Sacrosanctum Concilium* konstitúció megerősítette ezt a kérést: elrendelte „a liturgia reformját és fellendítését”,¹⁷ és megfogalmazta azokat az elveket, amelyeknek a reformot irányítaniuk kellett.¹⁸ Azt is leszögezte, hogy azok az elvek a római rítusra vonatkoznak, míg a többi, törvényesen elismert rítus esetében azt kérte, hogy azokat „megfontoltan, egész terjedelmükben, az egészséges hagyomány szellemében vizsgálják fölül, s napjaink viszonyainak és igényeinek megfelelően töltsék meg új élettel”.¹⁹ Ezen elvek alapján került sor a liturgikus reformra, amelynek legmagasabb szintű kifejeződése a *Római misekönyv*, amelynek az *editio typicáját* Szent VI. Pál adta ki,²⁰ és amelyet Szent II. János Pál átdolgozott.²¹ Ezért úgy kell tekinteni, hogy a római rítus, amelyet az évszázadok során többször is a kor igényeihez igazítottak, nemcsak megmaradt, hanem meg is újult „a hagyományhoz való hűséges engedelmességben”.²² Azoknak, akik a korábbi liturgikus forma szerint szeretnének áhítattal ünnepelni, nem lesz nehéz, hogy a II. Vatikáni Zsinat szándékai szerint megreformált *Római misekönyv*-

¹⁵ Vö. *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II Apparando*, Series I, Volumen II, 1960.

¹⁶ XII. PIUSZ: *Mediator Dei et hominum* enciklika (1947. november 20.), AAS 39 (1949) 521–595.

¹⁷ Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Sacrosanctum Concilium* konstitúció a szent liturgiáról (1963. december 4.), 1, 14, AAS 56 (1964) 97, 104.

¹⁸ Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Sacrosanctum Concilium* konstitúció a szent liturgiáról (1963. december 4.), 3, AAS 56 (1964) 98.

¹⁹ Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Sacrosanctum Concilium* konstitúció a szent liturgiáról (1963. december 4.), 4, AAS 56 (1964) 98.

²⁰ *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum*, editio typica, 1970.

²¹ *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum Ioannis Pauli PP. II cura recognitum*, editio typica altera, 1975; editio typica tertia, 2002 (reimpressio emendata, 2008).

²² Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Sacrosanctum Concilium* konstitúció a szent liturgiáról (1963. december 4.), 3, AAS 56 (1964) 98.

ben megtalálják a római rítus minden elemét, különösen a római kánont, amely az egyik legjellemzőbb elem.

Még egy utolsó szempontot szeretnék megemlíteni döntésem megindoklására: sokak szavaiból és viselkedéséből egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy szoros kapcsolat van a II. Vatikáni Zsinat előtti liturgikus könyvek szerinti ünneplés választása, valamint az Egyháznak és intézményeinek elutasítása között annak nevében, amit ők az „igazi Egyháznak” tartanak. Ez a magatartás ellentmond a közösségnek, és táplálja azt a megosztottságra való törekvést – „Én Pál mellett vagyok, én meg Apolló mellett, én Kéfással tartok, én pedig Krisztussal” –, amely ellen Pál apostol határozottan fellépett.²³ Krisztus Teste egységének védelme érdekében vagyok kénytelen visszavonni az elődeim által adott felhatalmazást. Torz felhasználása, melyre sor került, ellentétes azokkal az okokkal, amelyek arra készítették őket, hogy megadják a szabadságot az 1962-es *Missale Romanum*mal való misézéshez. Mivel „a liturgikus cselekmények nem magáncselekmények, hanem az Egyháznak, az »egység szentségének« cselekményei”,²⁴ az Egyházzal való közösségben kell végezni őket. A II. Vatikáni Zsinat, miközben megerősítette az Egyházba való beépülés külső kötelékeit – a hitvallás, a szentségek, a közösség kötelékét –, Szent Ágostonnal együtt kijelentette, hogy az üdvösség feltétele az, hogy ne csak „testtel”, hanem „szívvel” is az Egyházban maradjunk.²⁵

Kedves Püspöktestvéreim, a *Sacrosanctum Concilium* kifejtette, hogy az Egyház azért „az egység szentsége”, mert az Egyház „a püspökök vezetése alatt egybegyűlt és rendezett szent nép”.²⁶ A *Lumen gentium* pedig, miközben emlékeztet arra, hogy Róma püspöke „mind a püspökök, mind a hívők sokasága egységének örök és látható princípiuma és alapja”, azt mondja, hogy ti

²³ 1Kor 1,12–13.

²⁴ Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Sacrosanctum Concilium* konstitúció a szent liturgiáról (1963. december 4.), 26, AAS 56 (1964) 107.

²⁵ Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Lumen gentium* dogmatikus konstitúció az Egyházról (1964. november 21.), 14, AAS 57 (1965) 19.

²⁶ Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Sacrosanctum Concilium* konstitúció a szent liturgiáról (1963. december 4.), 6, AAS 56 (1964) 100.

„az egység látható princípiuma és alapja vagytok a részegyházakban, amelyekben és amelyekből az egy és egyetlen katolikus Egyház létezik”.²⁷

Kéréseitekre válaszul meghozom azt a határozott döntést, hogy hatályon kívül helyezem a jelen motu propriót megelőző összes előírást, utasítást, engedményt és jogszokást, és elrendelem, hogy a II. Vatikáni Zsinat rendelkezéseivel összhangban a Szent VI. Pál és Szent II. János Pál pápák által kihirdetett liturgikus könyveket kell tekinteni a római rítus *lex orandija* egyetlen kifejeződésének. Ebben a döntésemben megerősít az a tény, hogy a Trentói Zsinat után Szent V. Piusz is eltörölt minden olyan rítust, amely nem büszkélkedhetett bizonyított régiséggel, és az egész latin Egyház számára egyetlen *Missale Romanum* használatát rendelte el. Négy évszázadon át ez a Szent V. Piusz által kihirdetett *Missale Romanum* volt tehát a római rítus *lex orandijának* legfőbb kifejeződése, amely egységesítő funkciót töltött be az Egyházban. Nem azért, hogy ellentmondjanak eme rítus méltóságának és nagyságának, a II. Vatikáni Zsinatra összegyűlt püspökök kérték annak reformját; szándékuk az volt, hogy „a hívők ne kívülállóként vagy a hit misztériumának néma szemlélőjeként legyenek jelen, hanem azt a szertartásokon és imádságokon keresztül jól megértve, a szent cselekményben tudatosan, áhítattal és tevékenyen vegyenek részt”.²⁸ Szent VI. Pál, emlékeztetve arra, hogy a *Római misekönyv* kiigazításának munkálatait már XII. Piusz megkezdte, ki jelentette, hogy a *Római misekönyv* felülvizsgálata, melyet a legősibb liturgikus források fényében végeztek el, azt a célt szolgálja, hogy az Egyház a különböző nyelveken „egy és ugyanazon imádsággal” forduljon Istenhez, amely kifejezi egységét.²⁹ Azt szeretném, hogy ez az egység helyreálljon az egész római rítusú Egyházban.

²⁷ Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Lumen gentium* dogmatikus konstitúció az Egyházzól (1964. november 21.), 23, AAS 57 (1965) 27.

²⁸ Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Sacrosanctum Concilium* konstitúció a szent liturgiáról (1963. december 4.), 48, AAS 56 (1964) 113.

²⁹ VI. Pál: *Missale Romanum* apostoli konstitúció (1969. április 3.), AAS 61 (1969) 222.

A II. Vatikáni Zsinat, amikor bemutatja Isten népének katolicitását, emlékeztet arra, hogy „az egyházi közösségen belül léteznek a saját hagyományokkal rendelkező részegyházak, s közben sértetlen marad Péter tanítószékének primátusa, mely a szeretet egyetemes közösségének élén áll, biztosítja a törvényes változathoz való jogot és örökös afelett, hogy a részleges nemhogy ne ártson az egységnek, hanem inkább szolgálja azt”.³⁰ Miközben az egység szolgálatában álló hivatalom gyakorlása során meghozom azt a döntést, hogy megszüntetem az elődeim által adott felhatalmazást, arra kérék benneteket, hogy osztozzatok velem ezen a terhen az egész Egyházzal való törődésben való részvételek formájaként. A motu proprio-ban meg kívántam erősíteni, hogy a püspököknek mint a liturgikus élet irányítójának, előmozdítójának és őrzőjének a kötelessége a liturgikus szertartások szabályozása abban az egyházban, amelyben ő az egység princípiuma. Ezért rátok tartozik, hogy mint helyi ordináriusok egyházaitokban engedélyezzétek az 1962-es *Római misekönyv* használatát, a jelen motu proprio előírásait alkalmazva. Mindenekelőtt nektek kell azon dolgoznotok, hogy a hívők visszatérjenek az eucharisztia ünneplésének egységes formájához, külön-külön ellenőrizve a misézéshoz ezt a *Missale Romanum*-ot használó csoportok valódiságát.

Azt, hogy az egyes egyházmegyékben miként járjanak el, azt elsősorban két alapelv határozza meg: egyrészt gondoskodjanak azok javáról, akik már meggyökereskedtek a korábbi misézési formában, és időre van szükségük ahhoz, hogy visszatérjenek a Szent VI. Pál és Szent II. János Pál által kihirdetett római rítushoz; másrészt hagyjanak fel új személyi plébániák felállításával, amelyek inkább egyes papok vágyához és akaratahoz, semmint „Isten szent, hívő népének” valódi szükségletéhez kapcsolódnak. Ugyanakkor kérék benneteket, öröködjétek afelett, hogy minden liturgiát illoen, a II. Vatikáni Zsinat után kihirdetett liturgikus könyvekhez

³⁰ Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Lumen gentium* dogmatikus konstitúció az Egyházzal (1964. november 21.), 13, AAS 57 (1965) 18.

hűen, könnyen visszaélésekké fajuló különbségek nélkül végezenek. A papnövendékeket és az új papokat is erre a misekönyv előírásaihoz és a liturgikus könyvekhez való a hűségre neveljék; a II. Vatikáni Zsinat által kívánt liturgikus reform ezekben tükröződik.

Kérem a Feltámadt Urat, hogy küldje el nektek a Lelket, hogy tegyen benneteket erőssé és állhatatossá az Úr által rátok bízott nép szolgálatában, hogy gondoskodásotok és őrködéseitek által kifejeződjék a közösség az egyetlen rítus egységében is, amely a római liturgikus hagyomány nagy gazdagságát őrzi.

Imádkozom értetek. Kérem, ti is imádkozzatok értem.

Róma, 2021. július 16.

Ferenc

TARTALOM

<i>Desiderio desideravi</i> kezdetű apostoli levél	5
<i>A liturgia az üdvösség „ma” zajló története</i>	5
<i>A liturgia a Krisztussal való találkozás helye</i>	8
<i>Az Egyház Krisztus testének szentsége</i>	10
<i>A liturgia teológiai jelentése</i>	11
<i>A liturgia a lelki világiasság mérgének ellenszere</i>	12
<i>Napról napra fedezzük fel újra a liturgikus ünneplés igazságának szépségét</i>	14
<i>Elámulás a bűsvéti misztériumon: a liturgikus cselekmény lényegi része</i>	15
<i>Komoly és életalakító liturgikus képzésre van szükség</i>	16
<i>Ars celebrandi</i>	26

I. MELLÉKLET

<i>Traditionis custodes</i> kezdetű motu proprio	39
--	----

II. MELLÉKLET

Kísérőlevél a <i>Traditionis custodes</i> kezdetű motu proprio-hoz	43
---	----

